

men, Deum, qui onus imponat, quod virium desit additurum. Deo duce, ac pro Deo, quid discriminis recusandum? Sibi utique primam curam diuinæ gloriæ esse oportere, honestamque mortem quacunque vita potiore. Certamen inde ortum inter Regis liberalitatem, & Francisci Simonisque modestiam. Rex prolixè omnia eis pollicitus, benigno sermoni facta benigniora adiacere: illi contrà votivæ paupertatis tenaces, delatis ab Rege commoditatibus uti nolle. Postremò vicit beneficam Regis naturam constans servorum Dei in proposito voluntas: cessitque Rex non æquitate causæ victus, sed admiratione virtutis. Dimissi ab Rege, protinus recusato lauto domicilio, quod ultro offerebatur, ad publicum valetudinarium tendunt, cum ingenti laude non modestiæ magis quàm pietatis. Satis quippe constabat, eos ibi potissimum diuersari voluisse, ut liberi ægris Christi causa ministrarent. Nec illorum benignitas & industria expectationem frustrata est civitatis. Vitæ ratio in valetudinario huiusmodi fuit. Ante lucem per horam res diuinas meditari, sacerdotalis officij penso rite persoluto, sacrum faciebant prima luce: quod supererat temporis in ægrorum corporum cura, animorumque salute, impense

*Recusato
lauto do-
micilio ad
valetudi-
narium di-
uersatur.*

*Vitæ ratio
in valetu-
dinario.*

pene simul & hilariter absumebant, aliâs
mœstis & afflictis solatia & subsidia af-
ferentes, aliâs moribundos roborâtes ad
vitimum illud certamen discrimenque;
nunc excipientes peccatorum confessio-
nes, interdum consulentibus de rebus sa-
lutaribus respondentes. Neque is labor
aut obscurus aut irritus fuit. Ciuum ple-
rique, fama eorum sanctitatis illecti, cœ-
perunt vulgò ad eos ventitare. Et illi per-
petuò de rebus pijs ac salubribus nō mi-
nori animi sensu quàm ardore differen-
tes, plurimos ad odium vitiorum, amo-
remque honestatis, & scilicet ad pium
frequentemque Sacramentorum vsum
compellebant, vitæ iam prioris oblitos.

*Ciuum
plures ad
honestam
vitam re-
uocantur.*

*Sacramen-
torum fre-
quens v-
sus in Lu-
sitaniâ
introdu-
citur.*

Quæ cōsuetudo sacra mysteria frequen-
tandi Olysi. nonem tum primum longo
intervallo reuocata, totam deinceps per-
uasit Lusitaniâ, vel cum singulorum ci-
uum salute, vel cum yniversalum emo-
lumento ciuitatum. Innumerabiles enim
vbique mortales (vt Lusitana gens est ad
pietatem fâtis propensa) antiquam illam
piè sancteque viuendi rationem innoua-
runt. Multi cœlestis vitæ capti dulcedine,
diuino instinctu ad varias religionum
hominum familias aggregarunt se. Non-
nulli quoque ipsorum expetierunt So-
cietatem, per id tempus à Paulo Tertio

Pon-

Pontifice Maximo ritè comprobata. Itaque ingenti morum facta mutatione, alia forma, alia facies ciuitatis esse. Neque iam plebs tantū, sed nobilitas quoque, Sacramentorum consiliorumque causa, illorum diuersorium frequētabat. Et loci hominumque humilitas rem illustriorem faciebat, egentium aduenarum hospitium primoribus ciuium celebrantibus. Ad vltimum eximia illorum virtus rerumque humanarum despicientia cunctæ ciuitati miraculo fuit. Iam in vulgus relatum erat duodecim Romæ Sacerdotes (duo enim ad decem illos accesserant) Societatem inter se coisse: Ex quo numero in duobus illis, quos apud se haberent, intueri sibi videbantur nescio quod specimen vitæ Apostolicæ. Itaque eos populus, siue ex pari numero, siue ex quadam vitæ similitudine, Apostolos, nimis amplo scilicet vocabulo, appellare cœpit; & quamuis inuitos & reclamantes vocitare perseuerauit. Quippe *In Lusitania Apostolus appellatur.* natio Lusitana nō minus in cœptis constans, quàm in consilijs pia, nullis perpel- li rebus potuit, vt reuocaret quod semel dedisset, vt credebat, veritati. Quin etiam eò progressa res est, vt ad cæteros quoque è Societate, tota fermè Lusitania, idem cognomen perueniret.

CAPVT XI.

Profectio eius in Indiam frustra impeditur.

E GREGIA verò Lusitanorum pietas, Patribus tali nomine oneratis verius quàm ornatis, expeditionem Indicam nonnihil deinde turbauit: sed ita, vt variantibus hominum voluntatibus, de Francisco fixa Dei extaret volūtas. Nam primorum ciuium nonnulli, Xauerij & Roderici admodum studiosi, vtilitatem ciuitatis non præsentì solùm fructu, sed etiam futuri spe emolumenti æstimātes, rationem tales viros retinendi in Lusitania, inter se inire cœperunt, irati suum commodum præferendum alieno. Res igitur primùm cum Regni primoribus agitata: denique cùm satis multos iam grauesque & auctores & adiutores haberet, deferretur ad Regem. Ostendunt procures pro se quisque quantum emolumenti ab Ignatij socijs tam breui temporis spatio regia ciuitas ceperit: quantum ab iisdē opis sperare Lusitania possit vniuersa, si eos non hospites ad breue tempus, sed perpetuos incolas habuerit. Lusitaniæ profectò vrbisque regiæ salutem, quippe quæ propior sit quàm India, etiam

etiam potioſorem Regi eſſe oportere. Cur igitur, vt barbaris gentibus conſuleret, patriam ipſam tam præſtanti nudaret præſidio? cur tanto ac tam ſalutari bono India potiùs quàm Luſitania fruſtetur? Quocirca ſi idē Regi videretur quod cæteris, eximios illos viros velut eius gētis ſemina mandaret Luſitaniæ: vt Seminarium ad manum foret, vnde idoneos Sacerdotes in Indiã ſubmitteret. Rex probata procerum ſententia, proximisque primū conſulendum ratus, omiſſo in præſentia Indiæ iuuādæ conſilio, ambos inſtituendo talium Seminario virorum retinere decreuit in Luſitania. Quod cū ex amicis Rodericus Xaueriusque reſciſſent; enimuerò nec opinato nuntio commoti, protinus Ignatium per literas de nouo Regis conſilio admonitum, quid opus facto ſit conſulunt. Qui re cum Pontifice communicata, totam rem ad Regis arbitrium reiiciendā cenſuit, haud dubius quin ei præſens rerum tractatio certiora conſilia eſſet ſubiectura. Dantur literæ eodem tempore à Pontifice ad Regem, ab Ignatio ad ſocios: id negotium omni ex parte permiſſum Regi. Quòd ſi is ſuper eare Ignatij ſententiam exquiret, commodiſſimū videri, rem omnem ita diuidi, vt Simon hæreret in Luſitania

tania, Franciscus in Indiam pergeret. Rex ergo Ignatii consilium secutus, ambos ad se accersiri iubet. Accurrunt illi haud securo quidē animo, sed ex diuina prouidētia suspenso. Tum Rex benignē, ut solebat, quid sibi ab Vrbe de ipsis permissum esset præfatus, quid iam deliberatum haberet, expromit: Simoni manendum in Lusitania, qui Collegiū Conimbricæ inchoaret, Seminarium submittendorum in Indiam: Francisco in decretam sibi Indiæ prouinciā proficiscendum. Proinde uterq; ad suum se munus, quanquam dissimile, pari studio quàm primum pararent, haud ignari sæpe dissimillimorum munerum paria esse præmia, Deo non tam opus spectante, quàm studium. Ibi Xauerus repentē ex magno metu in magnam lætitiā versus, ingentes Regi grates agere, quòd se voti compotem fecisset; & cum talis comitis desiderio suum miscere gaudiū: demum pro tanto beneficio non gratam modò, sed etiam solertem operam polliceri. At Rodericus spei voti quē irritus, primò insperata denunciatione perculsus, oculis vultu quē motum prætulit animi: deinde ubi se collegit, in hanc fermē sententiā, æquo animo vultu quē respōdit: Tantum quidem doloris Indiam ademptam suo
 incus-

incussisse pectori, quantum dissimulare
 nequiverit: sed quoniam diuinam vo-
 luntatem, Ignatij, Regis, Pontificis con-
 sensio satis declararet; haud ægrè cuius
 causa eam suscepisset provinciam, eius-
 dem imperio depositurū. Quocirca fore
 utiq; se in Regis potestate, lætū Semi-
 nario instituendo aliquid se quoque ope-
 ræ Indis nauaturum, cū, quos ipse non
 posset, per alumnos disciplinæ excoleret
 suæ. Ita ab Rege digressi, ad suum vter-
 que munus vertere curam.

CAPVT XII.

*Nauigaturus in Indiam, ab Rege Pon-
 tificium diploma legationis accipit,
 viaticum recusat.*

FRANCISCVS igitur suam expeditio-
 nem tam euidentibus mortaliū Dei-
 que iudicijs comprobata, nō commea-
 tu rebusque opportunis, sed apposis
 commētationibus & salubribus consilijs
 instruere cœpit. Nolebat scilicet nouus
 ac rudis, sed meditatū paratusq; ad tan-
 tæ provinciæ molem accedere; & per o-
 tium cogitare, quæ deinde vsui forent, ne
 agendi tempus in cogitando consume-
 ret. Vbi adsunt Indicæ profectiōis dies,
 Rex, Francisco ad se vocato, in hunc ma-
 ximè

*Regis O-
ratio.*

ximè modum locutus dicitur: Paratæ
 sunt naues, Franciscæ Xaueri; tempus in-
 » stat tibi adeò expeditum transmittendi in
 » Indiam. Ego verò adhuc fatis multa ma-
 » gnaque habeo documenta vel virtutis
 » vel prudentiæ tuæ: vt nostram tibi horta-
 » tionem superuacaneam esse credam, ex
 » præteritis futura coniectans. Cæterum
 » ne nostro videamur defuisse officio, cur-
 » rentem, vt dicitur, incitabimus. Primùm
 » igitur Ethnicas gentes nostro Imperio
 » additas, Ecclesiæ addendas tibi commit-
 » to, ne latius imperium meum, quàm Dei
 » Religio proferatur. Deinde Lusitanos
 » homines illis in locis versantes, pro mea
 » in eos paterna caritate, tuæ sic trado
 » commendoque fidei, vt cupiam te no-
 » stræ beneuolentiæ vicarium succedere.
 » Non ignoras profectò Regibus ad re-
 » gnorum administrationem multis & ma-
 » nibus & oculis opus esse. Quocirca te e-
 » go oro quæsoque per illum ipsum De-
 » um, qui tibi huius expeditionis dux est
 » & comes, vt præsidia nostræ ditionis
 » (quod tuo commodò fiat) obeas lustres-
 » que sedulò, nosque de omnibus rebus ad
 » religionem spectantibus subinde facias
 » certiores. Ita demum impedimentis, si
 » qua sunt, celeriter sublatis, Christiana
 » religio tuo consilio atque operâ, nostra
 ope

ope ac præsidio, Indiam Orientemque „
percurreret. Me quidem prius regnum de- „
feret, quàm studium augendæ religionis. „
Hanc omnibus opibus, hanc omnibus „
neruis propagare certum est. Tuæ sunt „
partes, nec susceptæ causæ, nec nostro „
studio deesse. Quicquid diuinus cultus, „
quicquid res Christiana opis subsidiique „
desiderare videbitur, fidenter postula: fiet „
quod postulaueris; & ego sumptum pro „
religione reponam in lucro. Quare age „
Franciscæ; & quoniam haud dubio diui- „
ni numinis instinctu ductuque ad diffi- „
cillimam ex omnibus prouinciam ten- „
dis, gere animos quos huc attulisti: & „
qua virtute emines in Lusitania, hanc „
fer tecum in Indiam. Inde Rex, prolato „
Pontificis diplomate, adiecit: Atque vt „
intelligas maximam tibi rerum gerenda- „
rum potestatem non à me solùm, sed et- „
iam à Christi Vicario permitti darique; „
en tibi Pontificium diploma, quo Apo- „
stolicus Legatus in India constitueris, si- „
mul testimoniũ potestatis, & incitamen- „
tum industriæ. Tum Xauerius, qui dudũ *Responsum*
ad laudes suas erubuerat, diplomate non *Xauerij.*
verecundiùs quàm reuerentiùs accepto, „
Si quàm bene te, Rex optime, existima- „
re de me video, inquit, tam verè existi- „
mare sentirem, sanè talis & Regis & „
viri

„ viri iudicio admodum lætus, Deo bono-
 „ rum omnium largitori gratularer. Sed
 „ nimirum eximia tua probitas fallitur o-
 „ pinione virtutis alienæ. Ego meæ tenui-
 „ tatis ac nequitie conscius, non insaniam,
 „ si de me plus alijs ipse credam, quàm mi-
 „ hi? Profectò homuncioni nequam ac
 „ prorsus nihili (veritatis hæc verba sunt,
 „ non submissionis) vel abs te, vel à Ponti-
 „ fice longè plus oneris imponitur, quàm
 „ mea imbecillitas ferre queat: malo tamè
 „ oneris magnitudine opprimi, quàm quod
 „ Dei nutu imponatur, ab infirmitate ani-
 „ mi aut nunc detrectare, aut vnquam de-
 „ ponere. Nimirum Deus vires addit cum
 „ onere, & facultatem cum potestate lar-
 „ gitur. Quocirca cœlesti subnixus ope, in
 „ omni vita efficere nitar, vt omnes intel-
 „ ligant, meminisse me, quam personam à
 „ Deo, à Pontifice, ab Rege Lusitaniæ im-
 „ positam hac mea sustineam tenuitate: o-
 „ mnibusque in dictis ac factis citiùs me
 „ deficiet vita, quàm fides. Hæc elocutum
 Rex familiariter admonet, videret etiam
 atque etiam ecquid vel in Lusitania vel
 in India desideraret: imperasse se vtrobi-
 que magistratibus, vt ei, quæcunque
 vellet, impigrè curarent. & simul regias
 ei literas tradit, non commendationis
 magis plenas, quàm auctoritatis. Fran-
 ciscus

ciscus, actis Regi gratijs, manumque eius de more osculatus, domum reuertitur, vt, amicis valere iussis, conscenderet nauim. Nec Regis dicta factis benigniora fuerunt. Magistratibus procuratoribusque regijs mandauit sanè diligenter, vt Francisco eiusque socijs tum in Lusitania, tum in India suppeditarent quæcunque, vel ad ipsorum vitam tuendam, vel ad Dei cultum augendum, opus forent. Itaque Xauerius cæteri que è Societate IESV, regijs deinceps facultatibus opibusque in India, Malaca, Moluco, Iaponia, vitam atque itinera sustentantes, longè lateque Christi cultum protulère. Cæterum etsi omnia benignè suppeterent eis, modestia tamè cum regia munificentia certabāt: vt ne quid ultra vsum necessarium sumerent, de aliena benignitate, vt perennis foret, parcè hauriendum rati. Quocirca in suis commodis curandis, cū vbiq; semper, tūm verò sub profectiōnem Indicam, ærario pepercerunt. Igitur Xauerium à paupertatis amore magis quàm ab verecūdia nihil omnino postulantem. Magistratus ipsi vltro, in gratiam Regis, adeunt: demonstrant sibi ab Rege magnoperè imperatum, vt ei, quæcunque requirat ad iter, munificè præbeant. Rogant quamprimùm indicē edat

*Xauerius
 & cæteri
 è Societate
 IESV,
 Regis Lusitani liberalitate
 sustinētur
 in India.*
*Paupertatis studiū
 in itinere.*

D earum

earum rerum quas desideret, vt curari possint in tempore. At Franciscus magnam habere se quidem gratiam respondit, & regiæ liberalitati, & ipsorum diligentia; cæterum nihil requirere, nihil desiderare omnino. Id cum fecissent sæpius Magistratus, idemq; à Francisco responsum semper tulissent, precibus vrgere, acriusque instare, vt aliquid saltem acciperet. Ad vltimum Xauerus, vrgēdi modum nullum facientibus (ne obstinatio abstinencia præberet speciem pertinacię) ita morem eis gessit, vt suum ipse teneret institutum. Centonem seu vulgarem lacernam postulauit, ad arcenda summa hyemis frigora, quæ circa Bonę spei promontorium nauigantibus subeunda sciebat esse, paucosque libellos magno sibi vsui in India futuros. Neque vllæ eum preces flectere potuerunt, vt quicquam præterea dari sibi pateretur. Itaque Comes Castanerius, Indicæ classi instruendæ Præpositus, Franciscum in Prætoria naui Regis iussu locatum, & viatici securum, eius vicem sollicitus, ipse conuenit; ei que ostendit Regis puerum, eiusdem missu, ad se venisse cum mandatis, vt illi res ad profectionem opportunas abundè subministraret. Tum Franciscus, At ego oro te quæsoque vehementer, inquit,

quit, ne quicquam cuiquam mea causa tribuatur. Nihilo fecius Comes instare, vt saltem secum duceret seruum necessarijs in rebus ministraturum. Tum Franciscus: Mihi verò, inquit, harum manuum vsus dum erit, alio haud erit opus ministro. Quo Xauerij responso idem Comes, deinde rem alijs referens, affirmabat se obmutuisse: & simul singularem eius abstinentiam egregijs ferebat laudibus. Ita Franciscus non alio viatico, quàm Dei fiducia instructus, inito iam vere in Indiam soluit.

CAPVT XIII.

Indiam petens edit exēpla virtutis suæ.

O LIM stante Imperio Romano, & Christiana religione in Asia vigente (Asiæ enim regio India est) duo fermè *Itinera in Indiam.* itinera trita erant in Indiam, vnum per Syriam Euphrate flumine, ac Tigri, sinu-
que Persico; alterum per Ægyptum, Arabico sinu, & mari Erythræo. Sed iam his regionibus Saracenorum armis ac superstitione occupatis, non perinde tutus ac brevis Europæis Christianis aditus est per infesta hostib⁹ loca. Quocirca Lusitani homines Africæ oram, quæ Atlantico Oceano alluitur, legentes, Africa,

*LeucaLu-
sitana.*

*Henricus
Princeps
nouū iter
aperit in
Indiam.*

quàm vasta est, Arabiam, Persidemque circumuecti, longissimo circuitu in Indiam traiciunt. Quippe hisce Oceani anfractib⁹ abest India ab Lusitania Leucarum millia ampliùs quatuor. Leucas dico Lusitanis nautis familiares, quæ ternis passuum millibus constant. Et hoc spatio linea æquinoctialis, quæ ab æstu solis est maximè torrida, mediam ferè Africam interfecans, bis transeunda necessariò est. Hanc tam longam ac difficilem viam Henricus Princeps, Ioannis Primi Lusitaniæ Regis fili⁹, (vt erat Mathematicis insigniter eruditus) primus omnium, non minore animo quàm ingenio, tentauit. Causa tentandi fuit, vt Æthiopiar^{um} Regè (vulgò Preste-Iannem appellant) quem cognorat in extrema fermè Africa, nō procul Arabico sinu, regnare, noua aperta via, sibi Lusitanisque commercio adscisceret. Cùm res bellè succederet, eius cœpta tres deinceps Lusitaniæ Reges Alphonsus V. hoc nomine, Ioannes II. & Emmanuel Primus prosecuti, paulatim viam vsq; in Indiam fortiter iuxtà ac feliciter aperuerunt, munieruntque. Quippe & obiacentes Africæ insulas, & opportuna loca complura, in ipsa ora Africæ occuparunt, quæ etiam hodie Lusitanorum præsidijs tenen-

nentur. Hoc igitur circuitu Xauerius In-
 diam petens, è Lusitania soluit, anno post
 Christum natum M. D. XLI. VI. Idus
 Aprilis. Vehabatur eadē naui, qua Mar-
 tinus Alphonsus Sosa, nouus Indiæ Præ-
 tor. E Societate comites habebat omni-
 no duos, P. Paulū Camertem, Sacerdo-
 tem egregia virtute, qui cum ab vrbe se-
 cutus erat, comes additus ab Ignatio; &
 Franciscum Mansillam Lusitanum, qui
 Olyssippone semet illi sociū adiunxerat.
 Occurrebant multa in ipso itinere visen-
 da, doctis utiq; hominibus, & Geome-
 trię, rerum naturalium, astrorumque stu-
 diosis. Monstrabantur in mari Atlanti-
 co, Africę dorso adiacentes Insulę plu-
 res haud ignobiles, alię propius, alię lō-
 giùs distantes, & inter se, & à continenti.
 In his Fortunatę (vulgò Canarię dicun-
 tur) & Promontorij Viridis insulę, quas,
 propter eximiam locorum amœnitatem,
 nonnulli Hortos Hesperidum, fabulosis *Horti He-*
 Poëtarū carminibus inclytos fuisse me- *speridum.*
 morant. Et hæc loca ad cognoscendum
 non inutilia ita classis præteruehebatur,
 ut pleraque in conspectum se darent. Ac-
 cedebant sereno cælo syderum, tranquil-
 lo mari piscium noua & inusitata specta-
 cula, quę vectorum pene omnium, non
 sine admiratione, tenebant oculos ani-
 mosq;.

mosq; . At Xauerus, etsi à talium cognitione rerū haud sanè abhorrebat, tamen non doctrinam aut voluptatem ex India, sed diuinam gloriam salutemque animarum petendam ratus, gratiora Deo, utiliora hominibus spectacula edere ipse intra nauim cœpit. Et erat prætoria nauis oppidi instar, non solum nautis, sed militibus, assæclis Prætoris, mercatoribus, seruis referta, ad summam capitum circiter mille. Itaq; Franciscus vt primū iter est ingressus, vnā cum socijs in proximorum salute procuranda summo studio elaborare instituit, nauticam turbam venditoresq; Christianis præceptis imbuens, deprauatos omnium corrigens mores, vniuersos ad eluendas animi sordes inuitans. Nec frustra. Temere iurandi consuetudo sublata: multorum restructa odia, plurimorū confessiones audita, plures à perdita vita ad honestam piamque reuocati. Erat in Xauerio perpetua oris hilaritas, omnium animos comitatis dulcedine alliciens. Itaque homines quoque flagitijs sceleribusq; cooperti, vulgò à religioforum virorum consuetudine congressuque abhorrentes, iucundissimam Francisci familiaritatem auidius expetebant. Et ille haud rudis cuiusque generis animos tractandi, paulatim eos beneuo-

*Nautasq;
milites do-
cet in na-
ui.*

*Comitate
etiam fla-
gitiosos al-
liciens.*

lencia

lencia delinitos reflectebat à vitijs: demum iam fræni patientes in omnem virtutis ac pietatis partem incitabat impellebatq; . Inter hæc Deus parem eius animo ac virtuti materiem obtulit. Diutina difficilisq; nauigatio, vt ferè fit, adeò affligerat vectores nautasque, vt iam alij super alios in morbum inciderent: & super cætera, vim mali augebant alimenta. Salsamentis enim perpetuò, sæpè nautico pane mucido atq; corrupto vitam trahentes, vitiatam insuper ac verminosam ferme potabant aqua: quæ & genere ipso liquoris, & exiguitate, accenderet magis, quàm restingueret salsamentis excitatam sitim. Noxij ergo insalubrium ciborum succi in venas diffusi, morbos creabant nō atroces minùs quàm exitiales. Quippe gingiuæ fœdè excrecentes, atrociterque exulceratæ, non cruciatum solū afferebant laborantibus, sed etiam (quod miserrimum erat) eripiebant edendi facultatem. Ad hæc vis pestilens morbi ægritudine animorū rerumq; inopia sensim roborata, cœpit per confertam arctis in locis turbam serpere vagariq; . Nam etsi Rex, præter necessarium commeatum, suam cuiq; naui tabernam medicamentariam, haud leue ægrorum subsidium, attribuit; tamē affectorum multi-

*Difficultates In-
dica nauigatio-
nis.*

tudini nulla satis esse benignitas poterat. Imminentis etiam terror mali necessarios ipsos à suorum cura, vt fit, ad suimet tuendi curam auerterat. Ita ægri pariter medicamētis ac ministerijs destituti, non magis lue quàm (quæ tetrior pestis est) fame interibant. Et ne quid mali deesset, miseros illos nauticæ vrgebant sordes, longè fœdiùs ægrorum quàm valentium corpora infestantes. Xauerius igitur posteaquam conspexit nauim, qua vehebatur, affectis corporibus refertam; memor eius quod in ipso nouæ vitæ tyrocinio imbiberat, insigne benignitatis virtutisq; suæ specimen dedit. Exterruiisset alium, quod illum stimulauit. stratos videbat foros onerariæ non ægris tantùm, sed semiuuiis: luem contagione vulgari sciebat: fœda impendentis mortis facies ante oculos erat. At ille, formidine in misericordiam versa, satis gnarus martyrij genus esse, humanæ salutis causa obiiicere se pestilentia, affectos omni ope iuuare statuit. Ergo morientium peccata expiare; ægrorum corporum sordes abstergere; linteas eorundem lauare vestes; coquere & condire cibos, eosque comminutos in os inferere; medicamenta ac sorbitiones sua manu præbere languentibus; mœstos benignè solari; ad vtriusque salutis

Magnitudo animi incredibilis.

salutis spem excitare torpentes. Ita promiscuè ægris enixè hilariterque inferuendo, omnium etiam sanorum in se oculos animosque conuertit.

CAPVT XIV.

Ægris ministrans Mozambicum appellit.

MIRABANTVR vtique in eo vniuersi eximiam vitæ sanctimoniã, assiduum statis horis studium orationis, contemplationisque rerum diuinarum; paternam promiscuè in omnes indulgentiam caritatemque. Quibus ille rebus effecerat, vt cum cæteris omnibus, tum præcipuè Sosæ Prætori, carus simul ac venerandus esset. Franciscum quippe Sosæ ab Rege ipso sub protectionem impensius commendatum, quotidie magis efficacissimum commendationis genus, virtus ipsa, commendabat. Proinde Prætor, & Regis imperio, & voluntate sua, prolixè illi benigneque omnia deferebat. Xauerus tamen victitabat semper precariò: resq; sibi necessarias à vectoribus corrogans, alienam benignitatem excitabat studio paupertatis suæ. Quod ille institutum adeò constanter retinuit, vt neque viri honesti ac nobiles ex Prætoris cohorte & comitatu, neque Prætor ipse

*In navi
precariò
victitat.
Tenacitas
paupertatis.*

D s potue-

potuerit eum ab amore summæ paupertatis abducere. Cæterum hoc maiorem Xauerus apud Deum simul hominesq; gratiam & gloriam tulit, quod fraudans se ipse victu suo, perinde res corrogatas à vectoribus, vt à Prætorè assignatas, benignissimè dispertiret ægris. Tenax vtique disciplinæ suæ, parco parabiliq; defungebatur cibo, ad naturæ desideria sedanda veriùs quàm explenda. Nec verò interim noua ægrorum subleuandorum cura intermittebat vetus institutum tradēdi Catechismi. Quotidie seruos, nautas, milites, reliquosque vectores, salubrium rerum ignaros, simul religionis nostræ mysterijs præceptisque imbuebat, simul ad Christianæ vitæ rationem aptis sermonibus accendebat. Crederes illum non frangi laboribus, sed robarari. Id adeò non aliàs magis, quàm in illo ipso Indico cursu, intellectum est. Namque ad summum eius laborem ille quasi cumulus accessit, quod in hisce muneribus Zonam torridā, lineamq; ipsam æquinoctialem, haud ita multo pòst æquinoctiū transijt. Quo fermè tempore in illo maris tractu, vel ex imminentis ardore solis, vel ex tranquilli æquoris percussu, tam intolerandus existit æstus, vt nulla prorsus afflante aura, valentissimi quoque robu-

*Laboris
patientia.
Zona tor-
rida incō-
moda.*

stissi-

flissimique viri æstuātes, ac sudore fluen-
tes, miserè langueant: vtique cū in illis
nauium angustijs conferti vectores vix
liberum spiritū ducant, & per idem tem-
pus nullum ferè capere liceat ex potione
aut cibo solatium. Liquores quippe o-
mnes & cibaria feruidi solis vapore cor-
rupta, maxima ex parte (quoad lineam
illam transgressæ sint naues) suos vsus a-
mittunt. Sæpè autem cessantibus ventis,
multorum dierum atq; adeò hebdoma-
darum malacia existit tanta, vt ingenti
cum vectorum tædio naues mouere se
loco nequeant. Itaque intolerabilis solis
feruor per totam ferè torridam Zonam
pertinens, vt febres grauiore, ita crebrio-
ra funera inferre prætereuntibus solet.
Eo igitur ipso tempore ingruentibus
morbis, in tanta nauticorum vectorum-
que strage, sanis & otiosis ægrè vitā tra-
hentibus; Franciscus, oblitus sui, tantam
incommodorum molem pari virtute sus-
tinuit; quantum ad ægrorum molestiam
accederet, tantum ad suam diligentiam
addendum ratus. Et quamquam ipse
quoque totus sudore manans, incredibili
æstu oblanguescebat; tantus tamen ani-
mi vigor, tanta sancti Spiritus (qui est in
æstu temperies) vis fuit; vt laborantibus,
moribūdis, ipsisq; mortuis haud segnitus
D 6 quā

*Bona spei
promon-
torium.*

quàm antea nauaret operam. Ingenti hæc æquinoctialis plagæ molestia perfun-ctos, iamq; circiter duo leucarum millia emensos, maior incesfit metus; quia gra-uisissimo periculo defungendum erat. Ni-hilo enim leuiorem pestem clademque Bonæ spei promontoriū scēdissimis tem-pestatibus naufragiisq; infame minita-batur. Quod promontoriū ex eo nomen accepit, quod eius minis & periculis vita-tis, tum demum spem concipias secundæ nauigationis. Quippe eò loci Africa cun-neata infinitè excurrit in Australem O-ceanum, versus glaciale plagam: ibiq; duo maria longè maxima ex ambobus Africæ lateribus continenter procurrētia, aduersisq; agitata ventis, perpetuò inter se acerrimeq; configunt. Id verò potissi-mum vsu venit Iunio & Iulio mensibus, quo tempore illis locis, prorsus Europæ contrarijs, hyems est summa; quibus fer-mè ipsis mensibus id promontoriū trans-eundum est Indiam è Lusitania petenti-bus. Etsi autem naues, quò vesanos illius promontorij furores atq; impetus quàm maximè declinent, in altum prouectæ, longissimè recedere solent à terra; tamen periculum magis fugiunt quàm incom-modum. Dum enim cursum longo iti-nere circumflectunt, quo magis disce-

dunt

dunt à Promontorio, hoc magis ad glaciale Zonam accedunt. ita neque procellas satis euitant, & in toleranda incurunt frigora. Quocirca vt naufragii periculum absit, insolitam certè nauium iactationem effusa vectorum consequitur nausea. Hæc igitur nausæ molestia, vt ægris morbum, ita Francisco laborem auxerit oportet: præsertim cùm algens, nausæans, (quod tempus ac res ipsa ferebat) & sibimet displicens, sua illa charitatis munia exsequeretur. Sed vicit diuina vis imbecillitatem naturæ, & animi constantia perturbationem compressit stomachi. Ita cùm sibi ipsi deesset, nullo, ne difficillimo quidem, tempore defuit ægrotis. Nec solum in præsentia vectores Indicæ nauigationis comites omni opæ atque opera iuuuit; sed etiam sociis eodem deinceps profecturis, itineris Indici ac vitæ regulam in posterum reliquit, quam illi hodie Francisco auctore enixè tenentes, nauibus, quibus vehuntur, non minori solatio sunt, quàm adiumento. Sosa igitur Prætor cæteri que Lusitani, Bonæ spei promontorium circumuecti, eiusq; minis longissimo circuitu aliquando tandem superatis, lætitia ex timore gestientes, Deo que & inter se, vt solet fieri, gratulantes, præter alterum Africæ latus,

quod inter meridiem & orientem solem spectare diximus, nauigare cœperunt. Inde D C. ferè leucas à promontorio prouecti, cùm quinq; iam totos menses cæteri in perpetua nauigatione, Franciscus in assiduo labore absumfissent; Mozambicum, plurimis maximisque defuncti periculis, in Augusti mensis exitu peruenerunt, nauigatione tuta magis quàm opportuna. Nam iter in Indiam semestре ferme esse solet: nauesque è Lusitania mense Martio profectæ, Goam tenent ferè inito Septembri. Quòd si incommoda tempestas, aduersusq; ventus, aut malacia cursum earum moretur (quod tum accidit) Mozambici hyemare coguntur.

CAPVT XV.

In Mozambici valetudinario ager ipse agros subleuat.

Mozambicus insula.

MOZAMBI CVS (Præfatus olim dicebatur) Insula est modica, in Africæ ora vergente ad ortum Solis, non tam cæli temperie (subiecta est enim Zonæ torridæ) quàm portu commoda & opportuna. In ea oppida sunt omnino duo, Lusitanorum vnum, Saracenorum alterum amicorum. Distat ab Lusitania non quidem

dem recta regione, sed adiectis nauigationis anfractibus, leucarum millia amplius tria; ab India leucas circiter non-gentas. Multo maxima pars itineris con-fecta iam erat; restabat pars ferme quar-ta. Sed Mozambicum seriùs, quàm opus erat, applicuit classis; cùm scilicet iam idonea tempestas ventusque deficeret. Ita-que naues ibidem omnes hybernare necessitas coëgit. Mozambici ergo, cæte-ris corpora ex diutine nauigationis lacta-tione reficientibus, vnus Franciscus, labo-ris quàm cessationis patientior, nullam penè partem quietis capiebat, rudes insti-tuendi subleuandique ægros cupiditate flagrans. Non dubito quin toties iam Francisci operam in rudium institutione ægrorumque ministerio versatam legen-tibus, præter satietatem, illud quoque suc-currat, quod mihi ipsi idem animo ex re-petenti miraculo fuit: vnde tantæ illi vires suffecerint, quæ toties tot ac tan-ta vno tempore onera sustinerent. Sed eximius ille vir, vt erat incredibili corpo-ris & animi robore præditus; diuina ca-ritate præualidam naturam accendente,

*Corporis
animique
robur.*

vigorem concipiebat tantum, vt Dei causa vnus omnia quodammodo effi-cere & vellet & posset. Assiduè autem
sine

Novus labor in hybernis.

sine vlla defatigatione aut satietate in eadem Christianæ charitatis munia intentus, nihil prætermittebat eorū, quæ mortalibus salutaria, Deo grata constabat esse. Ergo perinde ac si integris & nusquam libatis viribus eò venisset, ut in terram est egressus, in valetudinario regio (quod Mozambici est similiter, ut in reliquis Lusitanorum arcibus) sedem suam locavit. Haud minus negotij in terra ac valetudinario fuit, quam in mari naviq; fuerat. Quippe Mozambici longè maxima erat eo tempore vel morborum gravitas, vel laborantium multitudo. Et ad morbidam pestiferamque vim Autumnii illa causa accesserat, quòd naues pariter omnes, quæ eo anno è Lusitania in Indiam soluerant, incommodâ vsæ tempestate, pari que lue afflictæ, eodem hybernabant loco. Ea res Xaverij curam & sedulitatem acuit, ut tantam ægrorum subiret molem. Nam cæteris etiam navibus benignitatem suam impertiendam ratus, quantum diurnis nocturnisque laboribus consequi poterat, enixè operam navare afflictis, solennia sacramenta laborantibus ministrare, mœstis solatium, morientibus Dei fiduciam adhibere instituit. Itaq; ægri omnes Franciscum Dei immortalis dono vnicum classis affectæ

reme-

remedium sibi missum ducere. Nec ægris addictus aliorum immemor fuit. Per idem tempus festis diebus in Indiæ Præto-rem ac populum, maximâ hominum frequentia, sermones habebat, ut valentium quoque animis subueniret. Inter hæc dum in ægros valentesque omni ope iuandos totus incumbit, puerum ignotum sibi, qui tamen eadem quâ ipse naui vectus erat, subito interiisse morbo cognoscit. Confestim igitur rogare, (ut quemque obuium habebat) an puer ille Christianæ disciplinæ rudimenta didicisset. Vbi rudem omnino talium rerum obiisse comperit; tantus repente dolor eius perculit pectus, ut in vultu semper alioqui læto insignis mœstitia emeretur. Quocirca Sosa Prorex mœroris causam ex eo sciscitatus, ut illo narrate cognouit, rogare pergit, ecquid ipse scisset, puerum illum Christianarum esse rerum ignarum rudemque? Tum Franciscus: Enimvero, si scissem, haudquaquam mœstus essem: illum ego cum cæteris utique docuissem. Vrgenti subinde Sosæ, cur igitur culpæ insons mœroris poenam ultro subiret, respondit, quod puerum eadem vectum naui Christianæ institutionis expertem esse nesciuerim. Tantum curæ eius animo iniecerat hominum salus, in-

stitu-

Cura salutis animorum.

*In morbum
incidit.*

stitutioq; puerilis. Cæterum quid tãdem haberet vtilitatis & commodi egregia eius benignitas, ægri eatendo etiam magis quàm fruendo senferunt. Paucis enim interiectis diebus, Xauerus, dum affectorum subleuare morbos summa ope connititur, ipse in morbum incidit, exemplum futurum quibus fuerat solatium. Nec sanè fortitudinis illi materia defuit. Febris eum inuasit adeò grauis ac periculosa, vt paucis diebus septies incisa laxataue vena, miserit sanguinem: quam tamen ille febrim non leuiter tantum, sed velut à Deo missam, libenter ferebat. Ecce autem, vt insita eius virtus foret euidentior, graui corporis valetudini ægritudo mentis grauior, phrenesis, additur. Ea totum triduum tenuit, quo tempore sanctè adiurarunt medici, qui eum curabant, in rebus quidem ad corpus ac valetudinem pertinentibus (id quod morbi natura fert) delirasse illum, & insanisse: sed in diuinis atque ad animum spectantibus (quò maximè erumpere solet insania) magna cum ipsorum admiratione adeò mentis compotem fuisse, nullum vt omnino ei verbum à recta ratione alienum exideret. tantam vim habet vsus habitusq; virtutis. Nec pietatis magis in eo morbo quàm paupertatis tenax Franciscus fuit.

Cura-

*Phrenesi
laborans
delirat in-
tra verba.*

Curabatur in publico valetudinario cum cæteris, pari lectulo & conditione vtens. Non deerant viri honesti & copiosi, qui certatim eum ab initio morbi in sua trāsferre tecta, & curandum suscipere conarentur; idque vt per ipsum liceret, vehementer etiam atque etiam instarent. Verum ille sanctæ paupertatis studiosus in paucis, collaudata eorum humanitate, vti liberalitate noluit. Quamdiu ægrotauit, nullo discrimine in ægrorum iacuit turba. Vis porrò mali periculosior fuit quàm diuturnior. Igitur breui discusso periculo, meliùs habere cœpit. Nec verò recens casus alacritatem illi minuit in suo instituto, sed potiùs auxit sedulitatem: vtiq; cùm ipsemet, quantopere humanæ etiam opis indigerent ægri, vsu propiore didicisset. Ergò vt primùm remisit morbi vis, fuimet oblitus, nihilo segniùs valetudinariū obire, moerentes consolari, confitentibus aures dare; vtcunq; poterat conari, vt etiam ægrotus subleuaret ægrotos. Non vnquam aliàs antè Francisci benignitas clarior atque admirabilior exstitit. Quippe medicus iacentes de more ægros reuifens, in Xauerium incidit, qui non leui ipse affectus febris, cubantibus tamen adstans, non secus ac si valeret, summa inferuiebat ope. Ibi medicus

Ex valetudinario in priuatitas ades transferrē se vetat.

Æger ægros iuuat

rei miraculo stupens, parumper hæsit: inde venarum pulsu exploraro, haud dubius quin ipsemet magis indigeret ministro, quam quibus ministraret, orare eum obtestarique, ut ad lectum suum reuersus quiesceret, saltem quoad febris decederet, noxio calore restincto, tum sanè, si vellet, ad ægrorum rediret curam. Franciscus & medico parendum, nec tamen periclitantes deferendos existimans, respondit proxima nocte aliquid sibi negotij cū ægro quodam fore, haud satis ad impendentem mortem parato: eius salute in tutum recepta, se quietem esse capturum. Is quem describebat, erat ultimæ fortis nauta, qui ex febris insaniens, nondum peccata sacra confessione expiarat. Postero igitur die medicus Franciscum cum nauta illo colloquentem offendit. Iacebat æger in lecto Xauerij, ipse assidens ei operam dabat cōfidenti: quippe illius vicem miseratus, temere in publico iacentem, in suo lectulo collocarat. Et noua benignitas nouo decorata videtur miraculo. Satis constat nautam insanientem, posteaquam ab illo in suo lectulo est positus, ad mentis sanitatem rediisse. Nec vanus de illius morte vates Xauerius fuit. Eodem nauta die sub vespere sacramentis rite procuratis, plenus bonæ

*Nauta insani-
enti
Francisci
lecto men-
tis sanitas
restituta
videtur.*

bonæ spei excessit è vita. Tum verò apparuit idcirco Xauerium tantopere de illo laborasse, quòd imminens ei vitæ salutisq; discrimen prouideret. Franciscus nautæ salute admodum lætus, extemplo stratum repetit, valetudiniq; suæ seruit, medico vsquequaque obtemperans haud minore obedientiæ exemplo, quàm Christianæ caritatis. Vt verò ex morbo conualuit, nihilo segniùs ad pristinos valetudinarij labores retulit se. Atque ut rem bene ac fortiter cœptam perseueranter tueretur, eundem prorsus industriæ cursum tenuit, vsque ad extremum perfectionis diem. Illo autem semestri spatio (tamdiu enim Mozambici hyematū est) ea exempla edidit eximiæ sanctimonix, vt incolæ, classiciq; omnes, illum tanquam virum sanctum vulgò suspicerent. Quocirca nonnulla, quæ per id tempus eis prospere euenerāt, Xauerio haud dubie se debere fatebantur, tanti viri virtute ac meritis factum esse memorantes, vt pro morborum grauitate, ingentiq; ægrorum numero, tam pauci eo anno in Mozambicenis hybernaculis interirent; profectò eiusdem & industriâ subleuatos morbos, & sanctitate depulso. Aderat iam perfectionis dies, nec tamen ægrorū plerique conualuerant. Quin etiam ipse

*Opinio de
Francisci
sanctitate*

Præ-

Prætor tentari iam cœperat febri: proinde in Indiam peruenire festinans, optimum factu ratus est, eos qui per valetudinem sequi non possent, hoc est, totam ferme classem, in hybernis relinquere, donec recreatis ex morbo viribus, transmittere in Indiam valerent. Itaq; P. Paulo & Mansilla, Xauerij sociis, facillè exoratis, vt Mozambici manerent apud ægros; Xauerium ipsum secum ducere statuit, itineris solatium, &, si quid grauius incidisset auxilium.

CAPVT XVI.

Melinde & in Socotora insula, non sine incolarum fructu, paulisper moratus, in Indiam peruenit.

MENSE igitur Aprili ineunte anni insequentis, Sosa phaselum ingentem (galeonem vulgò vocant) tractus Indici causa comparatū, cum valida manu conscendit, classe, cum primū per valetudinem liceat, sequi iussā. Discessit cū Prætor Franciscus, Lusitanis simul & incolis eius discessum lacrymis magnisque beneuolentiæ indicis prosequentibus. Sosa aliquot dierum secunda nauigatione passuum millia circiter septingenta à Mo-

Mozambico prouectus, & Melindam
 (Saracena vrbs est, amica Lusitanorum)
 delatus, paucos ibi dies substitit. In ea
 vrbe Lusitani mercatores plerumq; ver-
 santur: & si quos fortè ibidem occupaue-
 rit mors, tumultis cruce insignibus con-
 duntur. Propter urbem ingens ac præcla-
 ra crux è marmore inaurato visitur à Lu-
 sitanis constituta. Qua conspecta Xau-
 erius ex insperato, efferri gaudio cœpit,
 tantam vim & gloriam cruci gratulans,
 quod in media Saracenorum ac dæmo-
 num ditione victrix emicaret. Subinde
 haud leuis dictu res hanc eius lætiti-
 am auxit. Saracenus quidam ciuitatis eius
 primarius, questus apud Franciscum Sa-
 racenorum pietatem consensuisse, percō-
 tabatur ex eo, an idem eueniret Christia-
 nis. Quippe ex septemdecim fanis, quæ
 Melindæ erant, tria duntaxat, eaq; à pau-
 cis admodum, celebrari obstupescibat,
 ignarus cur tandem suorum pietas defi-
 ceret. Et tantū illud mali profectò ex ne-
 fario aliquo ipsorum scelere dicebat or-
 tum. At Xauerius lætus obiectu crucis
 vim dæmonis repressam, negauit tam mi-
 randum esse vanam Mahometis religio-
 nem iam deficere, quàm tamdiu viguisse.
 Deum vtique, veræ religionis aucto-
 rem, à superstitionum Saracenorumq;
 preci-

*Melindæ
vrbs.*

*Crucis ho-
nos inter
Saracenos*

*Mahome-
tis cultus
consensuit.*

precibus abhorrere; & hanc scilicet esse causam, cur preces, quas auerfaretur, extinguere funditus vellet. His fortè auditis Saracenæ superstitionis antistes (Cacizē ipsi appellant) idemque Magister Mahometicæ disciplinæ sanè eruditus, propalā confirmavit, nisi Mahometes intra biennium eos reuideret, nuntium se illi remissurum; adeò iam in anxiiis illorum mentibus Mahometis reuerentia exoleuerat. Cæterum Franciscus animos superstitione captos, nec vilius salubris consilij patientes, cum nequireret tam breui tempore liberare; quod erat reliquum, excitauit eos ad cupidinem Christianæ libertatis, magnopere monens, vt ab hominū conditore Deo opem lucemque identidē implorarent. Repetito deinde itinere, vetus illud suum institutum tenebat ardore animi nouo, vt vectoribus, ægris maxime (neque enim deerāt) quibuscunque posset rebus opem ferret. In quo quidem genere eò usq; progressus est, quoad progredi benignitas potest. benignus vt esset

Ægris de in alios, durus fuit in seipsum. Namq; vt
suo cubicu de sua habitatione ac lectulo commodat
lo lectoque ret ægrotis, magnam illius itineris partē
cōmodat. ipse in publico inter turbam nauticam
Anchora- cubitauit: & lectum ei anchorarius fu-
ri funis nis in spiram conuolutus, cervical ancho-
 ra

ra ipsa præbebat. Exinde noua Francisco *volumine*
 benemerendi de hominibus ac de reli- *pro lecto*
 gione oblata materies est. Omnem Afri- *utitur.*
 cæ oram circumuectus Prætor, ad Socotora *Socotora*
 toram insulam, à Mozambico passuum *Insula.*
 millia propè M. D. C. C. nauigium ap-
 pulit. Ea insula adiacet vltimæ Africæ
 promontorio. Guardafum appellant ho-
 die, Aromatam olim vocabant, & sita est
 è regione sinus Arabici, fretique Mecani,
 cui freto Meca nomen dedit, vrbs exe-
 crando Mahometis sepulero nobilis. So-
 cotora autem circuitu ad C. millia pas-
 suum amplectitur. Terra saxis aspera ac
 vasta, sine vlllo ferè indicio humani cul-
 tus: non triticum, non oryzam, non vi-
 num, non poma fert; sterilis prorsus, nisi
 quòd dactylis, ex quibus panem incolæ
 conficiunt, & pecore abundat: & super
 cætera, cæli intemperie grauis, ingēti tor-
 retur ardore solis. Gens planè rudis &
 imperita: nulla apud eos monumenta li-
 terarum: nemo qui legere saltē sciat. Vi-
 cis habitatur, suus cuique vico Caciz est,
 instar Curionis. Et Cacizes nihilo do- *Cacizes*
 ctiores alijs, preces tantum quasdā *instar Cu-*
 peregrina lingua cōpositas, quas ne ipsi *riorum.*
 quidem intelligunt, recitant memoriter.
 At incolæ, Christianos se esse gloriantes,
 eximia veneratione Thomā Apostolum
 E colunt:

colunt: atque ad priscos illos olim in ea insula ab Apostolo baptizatos, originem referunt suam: multaq; (cùm iam Christiani mores exoleuerint) religionis ostendunt vestigia. Sacella piè magis quàm amplè extructa & ornata: cruces in altaribus cum lychnis præpendentibus: & quoniam paupertas tintinnabulorũ adimit vsum; ligneis crepitaculis (vti apud nos sancta hebdomada assolet) conueniendi populo signum datur. Cacizes porrò quanquam connubio implicati, tamen abstinentia sunt insignes. quoties ieiunant, non solùm carne ac lacte, sed etiam pisce, cuius magna est copia, prorsus abstinent; vt adeò moriantur citiùs, quàm quicquam tale degustent. dactylis duntaxat & oleribus victitant. Quin etiam quadragesimas quotannis binas, quarum altera bimestris est, ritè ieiunant: & si qui fortè profani homines carnem per ea tempora gustauerint, templi aditu prohibentur. Cæterum satis constabat, à Cacizibus, vtpote imperitis, iamdiu neque institui quemquam Christianis præceptis, neque baptizari. Accedebat Saraceni Domini, qui indigenas per vim subegerat, vesana impietas: quippe non solùm ipsos miseris vexabat modis, sed etiam eorum paruos filios, è complexu paren-

*Cacizes
abstinen-
tia insi-
gnes.*

*Socotoræo-
rum mise-
ra condi-
tio.*

parentum abreptos, execrandis Saracenorum sacris initiare gestiebat. Itaque ex incolarum aspectu congressuque haud minus molestiæ Xauerius quàm lætitiæ cœpit, indignè ferens illos à maioribus degeneres, religionis, quam profitebantur, ignaros, à Catholicis sacerdotibus destitutos, in Saracenorum ditione esse, velut oues in potestate luporum. Cumque eos (quod per tempus liceret) instituere exoptaret; vernacula in peregrino homine lingua non suppetebat voluntati animoque. Sed nimirum nihil est difficile caritati. A proprijs nationum signis ad communia confugiens, nutibus & quibuscunque rebus poterat, tantisper dum ibi fuit, homines rudes Christianis imbuere ritibus. Puerorū quoque complures, Magnam liberatissimis eorum parentibus baptizavit. Innox pro se quisque ad eum liberos suos deducere cœperunt, enixius orātes, ut apud eos commorari ne gravaretur, pollicentesque; neminem prorsus, qui non Baptismo ablueretur, tota insula futurū. Xauerius ergo etsi loci vastitas & incommoda erant ante oculos; omnium tamen præterquam illorum salutis immemor, Prætorem adit; messēmque iam maturam ac paratam ostendens, precatur, ut per aliquamdiu ibi morari liceat.

*Socotoras
nutibus
excolere
conatur.*

*Magnam
vim pue-
rorum ba-
ptizat.*

*In Socoto-
ra insula
vastitate
operam
dare inco-
lis expetit.*

At Prætor satis gnarus eam insulā Turcarum populationibus expositam, committendum sibi ratus non est, ut talis vir in seruitutem abduceretur à Turcis. Ergo egregia eius in miseros homines benignitate collaudata, ipsum admonuit, ne præsentis specie boni se falli fineret.

- » Noli (inquit) auidius hæere in primis,
 » ne omittas meliora. Quid tantopere istic
 » laborare expetis, vbi maior fructu labor
 » est, minora periculis præmia? Alia tere-
 » gio, alia gens, alij Christiani manent, a-
 » pud quos utique operam & tutius ponas
 » & melius. Tum Franciscus, quoniam ei
 secus videretur, quem sciret plus videre
 quàm se; in ipsius potestate se omnino
 fore respondit. Indigenas inde solatus,
 promittit eorum sibi salutem, vbiunque
 terrarum esset, cordi futuram. Ad extre-
 mum omnes ad rectam interim religio-
 nem in medio generationis prauæ reti-
 nendam cohortatus, certā illis spem ma-
 turæ ostendit opis. Nec promissum fefel-
 lit. Ab eis digressus, ut primū occasio se

Francisci obtulit, ad Ioannem Lusitaniæ Regem
epistola ad literas dedit, quibus Socotoræos Chri-
Regem Lu stianos, tanquam oues errantes sine pa-
stania. store, desertos ab omnibus, Saracenorum
 insuper tyrannide oppressos, vehementer
 regię prouidentię commendaret. In ea
 quippe

quippe inſula Saracenum per vim contra ius faſque omne dominari , vt qui Chriſtianos indigenas , ſiue in Chriſtianam fidem propenſos , oriundos ab alumnis Apoſtoli Thomæ , miſerandum in modum opprimat ac diuexet: ad hæc eorundem liberos per vim è gremio parentum raptos initiare ſtudeat Mahometi Satanæq;. Proſpiceret pius Rex, ne paulatim in Saracenorū mores ac ritus abirent; & quibus eorum corpora vis dediffet, vltro ipſi animos darent. Actum de illis fore , niſi in Luſitani Regis vmbra deliteſcerent. Cæterum non dubitandum, quin Deus , cui hoc dediffet , vt vnus ex omnibus Chriſtianis Regibus poſſet , eidem hanc mentem eſſet daturus , vt vellet, miſeros illos & afflictoſ protegere ac tutari. Proinde ne cūctaretur, quos communis Dominus diuino redemiſſet ſanguine, hoſ ipſe regalibus opibus Domino ſuo conſeruare. Præſertim verò cū totum hoc negotium nullo periculo , nullo ſumptu , nutu ſolo Regis confici poſſet. *Socotorai,* claſſi modo regiæ illac iter vtiq; facturæ *Franciſci* imperaret, vt Socotoræoſ ſuo præſidio ab *rogatu, Sa* immaniſſima Saraceni Domini tyranni- *racenorū* de vindicaret. Haud irritæ fuerunt Fran- *tyrannide* ciſci literę ac preceſ. Cauſa nec honeſtior *liberan-* Xauerio quā Regi viſa ; nec magis cordi *tur.*

fuit. Itaque haud segnius, quàm eius pietate dignum erat, classem eò destinavit. Et bellum fuit tam felix quàm pium. Socotora pulsus Saracenis vi capta, indigenæ seruitio impotētis Domini exempti; validum quoque insulæ præsidium, ut libertas non gratior esset quàm tutior. Xaverius deinde, eo non contentus, beneficium libertate maius adiecit. In eam insulam quosdam è Societate misit, qui sylvescentem illam Domini vineam denovo colerent; & Saracenorum tyrannide depulsa, etiam Satane tyrannidem depellerent. E Socotora cum navis vela fecisset, Xaverius ad suum se munus pensumque reuocavit: eodemque benignitatis & industriæ tenore, quo Indicum iter susceperat, præteruectus Arabiæ oram ac Persidis; aliquando peruēnit in Indiam. Goam egregiam Indiæ urbem applicuit prid. Non. Maias eiusdem anni M. D. XLII. ipso die S. Ioanni ante portam Latinam sacro, Indis fanè memorabili. Quippe eo die Franciscus Xaverius, summo Dei beneficio ac munere illis gentibus natus, magna ex parte lucem salutemque in Indiam secum aduexit. Namque & ipse perditas illas nationes recreauit maximis beneficijs, simul cum Euangelij lumine allatis; & cæteris

socijs

focijs viam ad Indorum aliarumq; gentium conuerſionem aperuit. Id adeò planum omnibus faciet reliqua narratio. Poſthac enim res geſtas Xauerij copioſius, quàm adhuc fecimus, præſcribemus. Nam ſuperiora magna ex parte non quidem dubia, ſed tamen ſubobſcura ſunt, quòd fermè literarum luce caruerunt. Deinceps verò narraturi ſumus ea, quæ partim ab ipſo ſunt memoriæ prodita; partim ab ijs, qui cum illo diu ac familiariter in India verſati, eundem non modò obſeruarunt viuum, ſed etiam mortuum conſpectarunt.

HORATII

TVRSELLINI

DE VITA

FRANCISCI

XAVERII

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

*Quo in statu Indiam offenderit.**India de-
scriptio.*

INDIA Poëtarum Hi-
storicorumq; monumē-
tis inclyta, regio est Asię,
duplo ferè in longitudi-
nem quàm recta regione
spatiosior, humanę linguę exfertæ ma-
ximè similis: quippe à Septentrionibus
Caucaso commissa monti; ab occasu, In-
do flumine, à quo nomen traxit; ab ortu
Solis, Gange coërcita, exserit se è tempe-
rata Zona in australem Oceanũ. Amnes
autem illi è Scythiæ montibus profluen-
tes, magno aquarum diuortio, quo lon-
gius manant, hoc latius inter se terrę spa-
tium relinquunt: passuumq; ferè decies
centena millia, hoc est, dimidiatā fermè

Indiæ

Indiæ longitudinem emensi, prorumpūt in mare. Inter horum ostia fluminum, vbi latissima est India, circiter octingenta millia passuum patet. Inde paulatim in arctum coit, vsque ad Comorinum promontorium, vbi cuneata longè excurrit ex Asia. Interiora Indiæ Ethnici indigenæ colunt: ora quæ ad Indum vergit, ferè indigenas habet Reges; quæ Gangē spectat, Saracenos. Nam Saraceni iam pridē ex Arabia ac Perside eò profecti, sensim plures Indorum populos, quâ consilio, quâ armis, suæ ditionis fecerunt. Lusitani quoque libero commeantes mari, ignotas alijs terras sapius adeundo; per occasionem in vtraq; ora maritima vrbes nec paucas, nec ignobiles, occuparunt: magnumque est Lusitanorum nomen in India, totoque Oriente. Oram Indiæ maritimam, quippe magna ex parte torridæ subiectam Zonæ, perpetuus fermè Solis feruor vrget; qui æstiuo vaporis persimilis, omnes anni partes vno prope tenore percurrit. Cæterum tempestiui imbres atque Etesiæ sic æstum temperāt, vt haud sanè incommodè habitetur; quanquam æstiuis mensibus (& quia bis Sol æquinoctialem lineam transit quotannis, binæ in anno æstates existunt) omnia feruidissimus Solis incendit ardor. Regio

fertilis est, maximè oryzæ, quæ apud eos tritici vicem præstat; secundum oryzam, palmæ cuiusdam, ex qua non modò fructus tum recentes tum aridos carpunt, verum etiam (incredibile dictu auditu- que) vinum, acetum, oleum hauriunt: ad hæc, materiam tectorum, nauium, furnium, librorum petunt; omnium penè rerum facultatem in vna arbore præbente natura, Pisce quoque ac pecore abundant. Margaritarum in primis est terra diues, quas conchylijs inclusas in latentibus scopulis incolæ solertissimè rimantur. Nec alia celebratæ à veteribus Indorum opulentia causa maior, ex quo luxuria purgamentis maris pretium fecit. Gens indigena colore nigra, corpus cætera nudum ab umbilico ad genua carbasis velat. Seruilia vulgò ingenia & fraudulenta. Paupertas in tam diuite regione latissimè patet, diuitijs, ob Dynastarū ac Regum impotentiam, ad paucos redactis. Nec tamē luxum inopia excludit. Omnibus vulgò etiam viris aurum, aut certè aurichalcum, pendet ex auribus, quas, deliciarum causa, artificio quodam productas ad humeros ostentant. Plerique brachia quoq; armillis ornant: adeò in muliebredegenerauere cultum. Alia præterea multa de Indorū moribus tradun-

duntur, quibus persequendis huiusce historię cursum morari operæ precium nō videtur. Indiæ caput Goa est, yrbs in insula eiusdem nominis, fermè è regione sinus Persici posita, ab Indi ostijs millia passuum circiter C C C. Hæc manu ac natura munita (insulam enim exiguan, ubi sita est, angustum fretum à continenti dirimit) pulchritudine ac tectorum frequentia, commercio, diuitijs, ciuium & incolarum numero, cū præcipuis Europæ urbibus haud immeritò conferri potest. Itaque & Archiepiscopi Prætorisque Indici sedes est, & à Lusitanis maximè celebratur. Satis constat, Indiam olim S. Thomæ Apostoli nō solum vestigijs impressam, verum etiam sanguine imbutam, compluresq; illius operâ factos inibi esse Christianos. Sed horum posteri Ethnicis ac Saracenis immisti, paulatim degenerant ad eorum mores ritusque. Et iam (paucis admodum vicis exceptis, quorum incolæ à S. Thoma nomen acceperunt) nihil fermè Christianæ religionis præter famam in India durabat; cum Lusitani Goa & alijs Indiæ oppidis potiti, Indis Saracenorū Tyrannorumq; iugo exutis, Euangelij lucem reddidere. Namq; & ipsi inter eos habitare, & indigenas ad Christū sensim aggregare cœ-

E 6 perunt.

Goa India caput

perunt. Erat tum Goanus Episcopus (idem autem, quia tum solus erat in India Episcopus, cunctæ Indiæ præsidebat) Ioannes Alboquercius, vir è Franciscana familia, pariter doctrina & religione insignis. Is cum paucis suæ disciplinæ hominibus, etsi maiorem quàm pro numero Christianæ rei nauabat operam, tamen Sacerdotum penuriâ minùs proficiebat, quàm opus erat. Nulli tota India tum erant religiosi, præter eos, quos dixi Franciscanos, quibus Lusitanorum institutio vix instituendi Ethnicos spatium dabat. Inter omnes Fratris Iacobi Borbani Franciscani vel eruditio ac virtus, vel Christianæ fidei propagandæ cupiditas eminebat. Hic Indos aliquot pueros ab se conuersos ac baptizatos cum Christianis mysterijs simul & Lusitana imbuisset lingua, eosdem in conuertendis Ethnicis interpretes adhibuerat, inuento non magis solerti quàm felici. Itaq; piorum ac locupletium hominum opibus fultus, maiora agitabat animo: & Indicarum gentium Seminario instituto, ipse in alumnis docendis totus erat. Quocirca etsi Episcopus cæteri que Franciscani, pro egregia sua pietate, exoptarēt Christianæ religionis proferre fines in India, tamen tot locis tāta paucitas sufficere haud quaquam

Iacobi Borbani Franciscani studium religionis.

Goani Collegij initia.

valc-

valebat. Ergo non tantum in aliis oppidis Lusitanorum, sed in ipsa vrbe Goa, Ethnicorum Saracenorumque vigeant superstitiones. Gentiles Saraceni que sanè opulenti, vbique misti Lusitanis, palam luce execrandis superstitionibus operabantur, conuiuentibus Lusitanarum arcium Præfectis, seu quod nondum recentis imperij opes satis stabilitas haberent; seu quod nemo foret, qui illos erroris conuictos ad Christi traduceret cultum. Proinde si qui ex ijs Christiana susceperant sacra, adeò ab opulentioribus vexabantur, vix vt se Christianos profiteri sustinerent. Ethnicorum vtique Saracenorumque negotiatorum regias merces ac vectigalia tractantium tantæ erant opes etiam Goæ, vt apud Lusitanos ipsosque Magistratus, plurimum & gratia pollerent, & viribus. Ita, nouis Christianis oppressis, Ethnicorum conuersio frugebat. Haud multo melior conditio erat Lusitanorum. Multis locis apud eos Sacramentorum rarus vsus, sacrarum concionum ferè nullus: quod tota India duos trèsue ad summum habebat concionatores, haud sanè multo plures Sacerdotes. Quocirca pleraq; Lusitanorum præsidia Misæ quoque sacrificio, non solum concione sacra, totos sæpe carebant annos. Super

*Neophytorum
misera
conditio.*

*Lusitanorum
pro-
lapse mo-
res in In-
dia.*

per hæc vrgebate eos fœda perditaq; consuetudo Saracenorum Ethnicorumque. Nihil moribus eorum corruptius, nihil ad irritandam libidinem efficacius: utriusque enim in obscœnas effusi voluptates, nihil ferme vxorum pudicitia leuius ducebant. Quocirca Lusitani quamquam naturâ temperantiæ frugalitatisque studiosi, in tam corruptrice terra epulis, & iis quæ epulas sequuntur, dediti, vulgò pellices plures vndique coemptas habebant domi. Eoque iam illos (nemine vitia reprehendente) libido prouexerat, ut pudoris obliti, vitam flagitiosam vel honori sibi ducerent; nullum lucrum iniquum, nullum turpe existimarent, adeò cupiditas malo vñ corroborata rerum immutauerat speciem. Pleriq; verò confessionis & Eucharistiæ vñ annos complures transigebant: & sæpius quàm semel in anno confitentes, simulatæ pietatis vulgò arguebantur. Si quis fortè, conscientia stimulante, expiare peccata vellet; oculos ac voces hominum fugiens, clàm, & velut Nicodemus olim, noctu veniebat ad IESVM. Lusitanorum porrò cōiuges pellicesque indigenæ etsi Christianæ; tamen, ob Christianorum mysteriorum inscitiam, Ethnicis Saracenisque superstitionibus captæ tenebantur:

& liberi parentibus similes, aut etiam nequiores. Hic rerum status erat in India, cum eò Franciscus venit. Qui mirè lætus se aliquando (quod omni voto expectauerat) in Indiam peruenisse, rebus hisce cognitis, ad medendum tot ac tantis malis curam intendit: &, quod in illo ardore animi permirum est, cautiùs quàm auidiùs admoovit manum.

CAPVT II.

Conciliato Episcopo, in India elaborare instituit.

NON erat ignarus, inter Episcopos, & alios curatores Ecclesiasticos, si vtrique summo iure agant, nec de suo remittant iure, facile controuersias & contētionē oriri, non minore damno, quàm offensione populorum. Omnium igitur primū omnem certaminum materiam de medio remouendam ratus, vt *proi-* 2. Cor. 3.
deret bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Episcopum sibi omni ratione demereri statuit. *India Episcopū adit.*
 Ergo Deo & Archangelo Indiæ Præsidente (vt eius institutum ferebat) inuocatis, Episcopū adit; eiq; comiter simul ac reuerente

reuter salutato demonstrat, se Pauli Tertij Pont. Max. & Ioannis Tertij Lusitanæ Regis missu venisse in Indiam, ut Ethnicos ad Christi fidem adduceret; Neophytos ac Lusitanos ad Christianam erudiret pietatem. Cæterum parere magis quam imperare assuetum, alieno arbitrio uti malle quam suo. Proinde se in Episcopi Indici potestate futurum: nihilque facturum prorsus, nisi ex ipsius sententia ac voluntate. Tum Pontificiis Regiisque literis prolatis, Apostolicæ suæ legationis testibus, ad eius pedes pronolatus, ea omnia se illi tradere ait, ne secus vteretur; quam Episcopo visum foret. Non facile aliàs magis apparuit, quam citò animos conciliet vera humilitas. Alboquercius tantam talis viri demissione modestiamque admiratus, summæ facilitati demittentis se, pari facilitate respondit. Nam confestim iacentem comiter alleuat, eidemque diploma ac literas reddit, gratum sibi futurum confirmans, si Apostolicus Legatus data auctoritate ad Pontificis Regisque vteretur arbitrium. Neque enim dubitandum, quin ita usus esset, ut talium virorum de se iudicia comprobaret. Ex eo tempore inter Episcopum & Xaverium obsequio observantiaque adeò certatum est, ut inuicem sua

confi-

*Goanum
Episcopum
summa
demissione
sibi conciliat.*

consilia amicissimè cōmunicarent. Franciscus ergo lætus sibi in Christiana re curanda adiutorem Episcopum fore, alacrius Goæ, velut pensum instituti sui, summa vi ægros iuuare institit. Extemplo sede in valetudinario regio collocata, grauius affectis omni ope inferuire: hortari nunc singulos, nunc vniuersos: confessionis & Eucharistiæ Sacramentis expiare non antè destitit, quàm morum mutatio spem vitæ fecisset melioris. Præcipuus labor erat, grauius laborantibus subuenire, quibus non interdiu solùm, sed etiam noctu præstò erat, omnibus eximiâ eius benignitatem amoremque in alienos plus quàm paternum mirantibus. Quippe Francisci lectus esse vulgò dicebatur ad pedes eius, qui grauissimo inter omnes esset morbo implicitus. ibi enim instituto suo pernoctabat, vt omnibus horis, si quid grauius incidisset, periculo ingruenti celeritas obuiam iret. Inter quæ nihilo ei minor cura paupertatis tuendæ, quàm nauandæ benignitatis, fuit. Studiū Xauerij vestimenta erant ea, quibus è Lusitania indutus venerat, cultu haud satis in uenè à vilioribus vulgatisque Lusitanorum Sacerdotum abhorrentia. Cæterùm veritus ne dispar vestitus abalienaret ab se animos Indorum, statuit ab Sacerdotibus,

*Francisci
lectus a-
pud peri-
culosissimè
agrotantē*

*Studiū
paupertatis in ve-
stitu.*

ribus, qui ibi degebant, non differre ve-
 stitu. Itaque satis gnarus, Societati IESV
 vestis habitum certum ac proprium nul-
 lum esse, sed communem Sacerdotum e-
 ius loci vbi versetur, valetudinarij custo-
 dem facilè exorat pro familiaritate, vt tu-
 nicam sibi plebeiam comparet, quali pau-
 peres indigenæ Sacerdotes vulgò vti sole-
 rent. Sed ille non tam postulati quàm de-
 cori memor, pro Francisci dignitate at-
 que auctoritate, desert ei ex vndulata ve-
 ste confectam togam. liberali facto libe-
 raliorẽ addit orationem: talem ibi Sa-
 cerdotum vestitum esse, propter maxi-
 mos Indiæ calores: vestis genus, etsi vn-
 dulatum sit; rude tamen esse, plebeium-
 que. At Xaverius illas vestimentorum
 delicias auersatus; Tum tu igitur (inquit)
 istam vndulatam togam cuipiam istorũ,
 quos dicis, Sacerdotum, si voles, dabis:
 mihi, si videbitur, cannabinam curabis
 nigram. Quippe hominem, qui pauper-
 tatem vouerit, ea vestis decet, quæ & in-
 dicium sit & monumentum paupertatis.
 Huius ille responsi veritate victus, tala-
 rem ei tunicam cannabinam, qualem re-
 quirebat, conficiendam protinus curat.
 Ea deinde Franciscus, illorum Sacerdotũ
 ritu, est vsus sine zona & pallio, malens de
 vestitu quàm de paupertate detrahẽre. In

*Tunica
 cannabi-
 na vtitur,
 sine toga
 aut pallio.*

eo autem non magis moderatio enituit, quam constantia. Eundem deinceps vestitum in India perpetuò vsurpauit. Et valuit eius auctoritas apud Socios, qui diu Francisci instituto talem habitum tenere. Cæterum hodie, Lusitanorum more, quem complures iam peregrini Sacerdotes in India sequuntur, & zona vtuntur, & pallio. Porro cum Noso- comij Præfectus detritos ac laceros Francisci calceos, & simul soleis coriisque temere assutis deformes notasset, ei novos attulit. At ille, vt erat vbiq; sui similis, nullis precibus perpelli potuit, vt veteres calceos mutaret nouis, suos illos satis adhuc vtilis esse dictitans: adeò tenax erat paupertatis. Agebat tum Xauerius annū circiter quintum & quadagesimum, quæ ætas ferè consilio magis quam virib⁹ pollet. Verum ille virtute erectus, nulli cedebat labori. Etsi enim per id tempus agrorum subleuandorum præcipua erat cura: nequaquam tamen valentibus deerat, quos grauior siue animorum, seu corporum casus vrgeret. Post operam agris impensè datam, manè adeuntibus confitendi gratia faciles aures dabat: sæpe à primoribus ciuitatis ob eandem causam euocabatur. Et erat tanta confiteri cupientium multitudo, vt ne decimæ quidem

eorum.

Calceos laceros ac deformes: mutare nouis recte sat.

Vinctos eorum parti eximia Xaverij sedulitas suf-
corrogata ficeret. Post meridiem ferè vinctos in cu-
stipe iuuat stodiis visitans, corrogata iuuabat stipe:
 traditaque eis rectè confitendi ratione,
 plurimas totius anteaetæ vitæ confessio-
 nes audiuit. Nec nihil Xaverij apud alios
 valuit exemplum. Prætor ipse Sofa semel
 in hebdomada & ægros benignè inui-
 dere, & vinctos, causis eorum cognoscendis
 expediendisque, solari instituit: idque
 solenne habuit quamdiu in India fuit.
Leprosos Dominicis porrò diebus Xaverius lepro-
ministrat. sos (quorum Nosocomium est in subvr-
 bano) iuuabat, eis cum cæteris in rebus
 ministrans, tum verò, post exceptas con-
 fessiones, Christi corpus impertiens. Nec
 quisquam omnino fuit eorum, qui non
 illo auctore sacrorum mysteriorum par-
 ticeps fieret. Vbi satis operæ ægris nauaf-
 se visus est, in ædem B. Mariæ, valetudi-
 nario proximam, demigrauit, valentibus
 quoque opem laturus. Ibi Dominicis ac
Conciona festis diebus manè concionem habebat
tur. ad Lusitanos, à prandio indigenis Sym-
 boli capita cum summa cura explicabat,
 maiore hominum frequentia, quàm pro
 ædis, vbi docebat, modo. Inde inimicos
 ad pacem, dissidentes ad concordiam re-
 ducebat. Nec quicquam in priuatis col-
Priuata loquiis inexpertum omisit, quod ad sa-
colloquia

mandos ciuium animos pertineret. Ille Lusitanos sermonis affabilitate captos comiter de ipsorum vitiis admonuit: ille incussio nunc mortis nunc gehennæ terrore, perditos homines à flagitiis reuocauit. Quos, vt primùm permotos esse sensit, modò ad expiationem noxarum, modò ad vitæ emendationem rogando alternis, suadendoque, pellicere institit. Satis constat plerosque ita affectos atque animatos, vt à confessione nouam vitæ rationem instituerint, pellicibus electis, & malè parta pecunia restituta.

*Fructus
sermonũ.*

CAPVT III.

*Pellices miro artificio nuptiis iungit,
aut detrahit. Pueros rudesq; Cate-
chismo instruit.*

CÆTERVM haud paulò plus in pellicibus, quàm in alienis pecuniis, laboris atque operæ fuit. Illa tempestate Lusitani Gox, ob Lusitanarum mulierũ inopiam, alienigenarum erant amoribus implicati. Pleræq; Simonix, aut Peguanæ, nonnullæ ab Iaponia Sinisue. Quippe hæ Indis feminis specie corporis, & decore habitus; longè præstant. Eas fer-
mè

me Lusitani, quia coniugio non dignabantur, in deliciis habebant. Ergo Xaverius tanto huic malo obuiam eundem ratus, summa ope expedire illorum animos cœpit. Primum igitur eos omni obsequio demereri. Inde, ut quisque obuius erat, hilari vultu eum rogare, ut Sacerdotem cibi egentem conuiuio acciperet familiari. Annuente illo, mensæ pariter accumbebat. Super cœnam vel à cœna orabat hospitem, suos ut liberos accersiiuberet. Mox patris iussu prodibant parui filij, quos Franciscus manibus sublato collo suo admouebat, grates Deo agens, qui tales ei pueros spem stirpis dedisset: & simul honestam eis sanctamq; vitam exposcebat precibus. Subinde (temeritas in alio foret, quod illius sanctitas facillè sustinebat) puerorum matrem acciri desiderabat; accitam benignè alloqui, hospiti eius commendare formā, nuptiis viam muniens. Eam utique egregia esse indole ac specie, ut Lusitana posset videri: liberos ex ea genitos haud dubiè Lusitano homine dignos. Quæ res igitur conubium moraretur? quam coniugem expeteret illa meliorem? Proinde ne cunctaretur filiorum famæ, talis feminae pudori consulere. Nec salubria dicta in irritum cadebant. Francisci vox & auctori-

*Pellices
formosas
connubio
iungit, de-
formes ei-
ci iubet.*

storitas haud ægre eos impellebat ad pellices sibi matrimonio iungendas, ipsomet inspectante. Quòd si quem nactus esset, qui ex Inda muliere ac deformi filios matri similes haberet; indignabundus exclamabat: Deus bone, quid hoc est monstri? Diabolum domi alis? cum isto portento consuetudinem habes? hinc suscipere liberos potes? me audi. istud monstrum ac prodigium extemplo tectis eijce; & te dignam coniugem quære. ita ille, amandata pellice, ducebat vxorem. Nec sinebat Franciscus, quantum in ipso erat, nigras ancillas à Lusitanis in matrimonium duci, sed albas, minimeque deformes; vt scilicet adulteriis abstinerent, sua quisq; vxore contenti. Interim verò ad studium pietatis Christianæq; vitæ omnium animos pellicere atque instituere non desistebat. Nec frustra id fuit. Cælestis hæc disciplina adeò ciuium incolarumq; formauit mores, vt alia quædā videretur esse Goæ facies, quàm paulò antè fuerat. Et Franciscum ipsum cùm diurna Christianæ pietatis ministeria, tum verò nocturnæ orationis assiduitas clarū & celebrem fecerunt ad Lusitanos pariter Indosq;. Cæterum vir verè sanct⁹ nominis celebritatem non superbiæ incitamentum habuit, sed industriæ. Quippe humanæ

salu-

*Nolebat
Lusitanos
uxores ducere deformes, vt pellicibus abstinerent.*

*Pueros ac
seruos tin-
tinnabulo
coactos do-
cet.*

salutis quàm laudis audior, nouas subin-
de excogitans iuuandorum hominum
rationes, ad omnia descendebat. Illud au-
tem in tali viro admirabile Christianæ
simplicitatis exemplum, & vtilius quàm
speciosius institutum. Homo id ætatis
atque auctoritatis vias plateasque cum
tintinnabulo circūibat: adeò nihil quod
Deo gratum, hominibus salubre foret, si-
bi indecorum ducebat: puerosque ac
seruos ad Christianam doctrinam con-
uocans, ad viarum angulos & compita
subinde tali carmine incolarum pietatem
excitabat: Fideles Christiani, liberos ve-
stros seruosque, pro vestra in Christum
caritate, ad Christianam disciplinam di-
mittite. Ad hanc rei nouitatem maximi
puerorum ac mancipiorum vndique se
proripientium, aliorumque hominum con-
currebant greges. Quos ille omnes in æ-
dem B. Mariæ quasi agmine adductos
Catechismum modulans docebat, ratus
pueros cantus suauitate delinitos & li-
bentius conuenturos ad audiendum, &
facilius illa tanquam carmina memoriæ
mandaturos; quod vtrumque rei euen-
tus comprobauit. Verùm ad id negotiū
non plus solertiæ adhibuit quàm pruden-
tiæ. Namque haud dubius ita demum
vtilem suum laborem futurum, si probè
intelli-

intelligerentur quæ edisci oporteret; singula rerum capita decantata, pro auditorum captu & intelligentia, explicabat breuiter appositeque. Apud rudes homines ac seruos rudi & abiecto dicendi genere utebatur de industria; quo facilius sermo notus in illorum aures atque animos influeret. Nec verò huius laboris fructus aut exiguo aut caducus fuit. Hinc tantus ille Christianæ institutionis docendæ discendæque vsus, qui hodie viget in India. Nam cum ex ea re fructus hominum spe maior extaret: Episcopus ab alijs idem in reliquis vrbis templis fieri iussit. Itaque certatim socij quidem Francisci instituto, cæteri autem partim Episcopi iussu, partim illorum exemplo excitati, idem postea tota India factitarunt, cum ingenti rei Christianæ emolumento. Quippe hic mos cum alibi, tum verò Goæ adeò percrebuit, ut passim in scholis, in vijs, in compitis, in tectis, agris, nauibus, pro ineptis ac vecordibus cantilenis, Christianæ disciplinæ rudimenta & canantur iucundissimè, & audiantur. Quocirca iam vsu venit, ut vix dum balbutientes infantes carmina illa magna ex parte percepta cantitare gestiant. In hoc autem, quod dixi, munere obeundo Xa-uerius haud illustrius industriæ quàm

F absti-

Plebeio sermone utitur de industria.

Tradendi Catechismi fructus.

*Honoris
fuga.*

abstinentiæ ac modestiæ exemplum edidit. Ex his quæ eleemosynæ nomine ad illum plurima afferebantur, nihil admodum sumens sibi, omnia egentibus atq; ægrotantibus quàm occultissimè disperciebat, ne quid laus humana de diuina mercede decerperet. Nec gloriosam solùm, sed etiam honorem (in quo paucifortes & constantes reperiuntur) repudiabat ex animo. Cùm vulgò honos illius virtuti debitus haberetur, honorè æquè & honorantes gestu ac toto corpore, non tantùm voce vultuq; , auersabatur; indignum scilicet ratus, Christianum hominè veneratione delectari, Christi opprobria secum animo reputantem. Audiant quod dicturus sum, qui vanos honorum titulos aucupatur. Xauerius quidem rerum humanarum maximeq; sui ipsius contemptor, nihilo minùs celebritatem nominis honoremq; aspernabatur, quam vulgò homines expetunt: ut iam constaret inter omnes, nihil illi grauius ac molestius accidere posse, quàm prædicationem rerum suarum, suiq; venerationem. Cæterùm ut honor fugientem maximè sequitur, hæc ipsa honoris fuga ut sit, honorem & admirationem auxit. Admirabantur omnes Sacerdotem eruditionis ac virtutis eximiæ, peregrinum

num ex alio orbe terrarum, tam multa genere tamque præclara, nulla omnino mercede, ne laudis quidem & gloriæ. Ergo ut antea in Lusitania, sic in India, Apostolus vulgò cœptus est appellari, non minore utique eius stomacho, quam pudore. Sed vicit multitudinis siue pertinacia dicenda est, siue constantia. Hæsit enim deinceps Xauerio Apostoli cognomen adeò, ut excuti ab eo nullo modo potuerit. Idemque postea cognomen à Francisco, quasi capite, ad eius manauit socios. Verum hi denique effecerunt, ut nouo nomine (de quo mox dicemus) assumpto, vetus illud nimis magnificum deponerent nomen.

*Apostolus
in India
appellatur.*

CAPVT IV.

Goanum Collegium Societati parat.

PAUCIS ante Xauerij aduentum mensibus, Goëpij quidam homines, auctore F. Iacobo Borbano, rei Christianæ augendæ societate inter se inita (ut suprà ostendimus) Indorū Seminarium inchoarant. Iamq; rerum usu docti consenserant, optimū factu esse, pueros adolescentulosque quamplurimos, omnium ferè Indicarum nationum, Christianis moribus & literis imbui; ac deinde suam

quemque domum remitti, partim Sacerdotes, partim interpretes futuros. Igitur communi consilio ad Ferdinandum Rodericum Quæstorem Regium (istum, Stephano Gama Indiæ Prætore absente, eius loco Goæ præerat) rem deferunt, ab eodem consilium & auxilium petentes. Ex eius ergo auctoritate Sodalitas instituitur his legibus, ut Goæ ex omnibus ferme Indiæ nationibus (nominatim autem appellabantur Canarini, ad quos Goa ipsa pertinet, Cingalæ, Malauares, Cellanij, Bengalenses, Peguani, Malacenses, Sinæ, Abyssini) pueri Christianis mysterijs ac præceptis erudirentur, qui deinde Sacerdotum aut interpretum implerent vicem. Quod si qui ad neutrum munus essent idonei, alerentur tamen, quoad artem aliquam addiscerent. Et rei quidem familiaris procuracionem penes delectos à Sodalitate curatores, puero-
rum verò institutionem apud Franciscanos esse placuit. His rebus ita compositis, Quæstor regius Prætoris Indici & Regis Lusitani nomine stipendium ex publico octingentorum aureorum, quod Deorū Sacerdotes fruebantur, Goano Seminario attribuit, Dæmonis opes ad Dei cultum diuina prouidentia vertente. Id vectigal deinde duplicatum ab eodem,

eodem, & ab Indiæ Prætore & Regia auctoritate firmatum: ædes quoque cum templo ædificari cœptæ: Collegio, quoniam ad Christianæ fidei propagationem referebatur, à Sancta fide nomen est inditum. Redituum iam & eleemosynarum tanta vis erat, ut centum alumni sustineri facile possent. alebantur tum sexaginta. Præerat Collegio F. Iacobus Borbanus, is, qui eius auctor fuerat. Cæterum id Collegium Societati Iesv diuinitus erat destinatum: quod ipsemet Borbanus, ex quo tempore Societatem nosse cœpit, letus euentu non semel prædixit. Ille igitur Xauerij egregia vitæ ratione perspecta, studioque instituendæ teneræ ætatis valde probato, Seminarij administrationem ultro ei detulit. Ille; utpote, qui disseminando Euāgelio totam Indiam peragrande in animo haberet, id oneris scilicet recusauit. Instare primò acriter Iacobus; negotij magnitudinem proponere; vberimos fructus percensere; Seminarium illud Sacerdotum atque interpretū, Ethnicarum nationum subsidium, maximum ad religionem propagandam momentum esse veris laudibus memorans: Vbi nihil se proficere animaduertit; cum ipsemet, tum per Sosam Prætorem Indiæ agere cœpit, ut si Xauerius eam curam

*Seminarij
admini-
strationem
recu-
sat.*

F 3 susci-

suscipere ipse aut non posset, aut nollet,
 at alicui saltem è socijs suis mandaret.
 Paulum & Mansillam socios Franciscus
 è Mozambico propediem, alios item de-
 inceptis è Lusitania expectabat. Itaque a-
 nimo Collegij illius amplitudinem atq;
 usum eximium præsagiente, rem com-
 plexus, Paulum destinavit sui muneris
 Vicarium: alumnorumque Magistros è
 Societate inde usque ab vrbe Roma ex-
 ciuit, haud minore Prætoris quàm Bor-
 bani voluntate. Inde redditibus annuis re-
 gia liberalitate auctis, cum ad augendum
 alumnorum numerum laxari recta pla-
 cuisset; Socræ Prætoris nō auctoritas ma-
 gis quàm largitas negotio favit. Nouum
 templum, descriptaque denuò ædes, e-
 iusdem potissimum ope atq; operâ, bre-
 ui tempore absolutæ sunt. Templum di-
 catum Apostolo Paulo: inde Collegium
 S. Pauli appellatum. Ex eo deinde homi-
 nes è Societate nomen acceperunt. Nam
 cum id Collegium postea, saluo Indorū
 Seminario, Societati IESV ab Rege Lusitaniæ
 attributū esset, Patribus in Indiam
 & Orientem destinatis instituendis; Pa-
 tres cognomen traxerunt ex loco. Id ho-
 die regia munificentia locupletatum bo-
 nis, ædificiisque ornatum est, egregium
 sanè Lusitanorum Regum munificentia

monumentum, amplissimumq; concionatorum sacerdotumque, ad vsum Indiæ Orientalisq; Seminarium, Conimbriensi Seminario in Goanū ab Rege Lusitaniae verso. Hic enim (præter plurimos ex Indorum populis alumnos, qui separatas colunt ædes) ad centū partim ibidem adsciti in Societatem I E S V, partim à Lusitania submissi, bonis artib⁹ ac moribus instruuntur, donec satis idonei sint ad Indiæ Orientalisq; gentes exemplis & sermonibus iuuandas. Hanc primū Societati sedem diuina providentia constituit in India, priusquam ibi esset Societatis nomen auditum: eademque sedes parens est & caput sedium cæterarum, quæ deinceps in Oriente plurimæ quæsitæ conditæq;. Cæterum vt ad ordinem rerum, vnde opportunitas Goani Collegij per Xauerium parte auerterat, redeamus) Seminario, quod diximus, Societati assignato, nouum Indiæ campum Xauerio excolendum Deus attribuit.

*Goanum
Collegium
Societatis IESV.*

CAPVT V.

Ad Comorinenses neophytos iuuandos proficiscitur.

IAM prolapsam Goæ Christianam disciplinam Xauerius restituerat, cum

*Ora Pi-
scaria.*

Comorini promontorij oræque Piscariæ incolæ nuper ad Christi fidem adducti, desertique à Sacerdotibus, ingentem eius animo iniecere curam. Piscaria regio vicis magis quàm viribus frequens, à piscatoribus (Parauas vocant) incolitur. margaritis non alia ora ditior. quocirca, ex margaritarum maximè piscatu, Piscaria nominatur. Verum incolæ, opum vernacularũ expertes, in margaritis piscandis operam suam locabant Saracenis. Tutuchurinũ oppidum est eius oræ non ignobile, vbi levis ductu res, grauissimi belli causa, & imminens genti clades, Christianæ fidei occasio fuit. In iurgio Saracenus (vt est genus hominum impotens & contumeliosum) Parauæ cuiusdam aurem, gentis more perforatam, detracto per contumeliã annulo, lacerat: quod apud illos probrum ducitur maximum. Itaq; Saraceno illo interfecto, iniuriã Parauæ vlti sunt. Cæterum (vt in rixis accenso certamine animorũ, cædes alia ex alia nascitur, neque vllus est cædendi finis, nisi pax intercurrit) res quæ primò per vlciscendi libidinẽ à duorum iurgio ad necessariorum certamen venerat, inde ab horum certamine ad internecinum bellum venit nationũ. Nam Parauæ demum, maiore quàm intulerant

*Ex leuissi-
ma causa
interneci-
num bel-
lum.*

rant accepta clade, impositam nationi
 suæ labem, hostium sanguine luendam
 rati, clam permagnā ex vicis ferè omni-
 bus contrahunt manum: ac de improvi-
 so, impetu in Saracenos facto, magnum
 eorum numerum interficiunt. Tum e-
 nimvero Saraceni ira furentes, omnibus
 viribus in Parauas consurgere, eorumq;
 nomen ad internecionē redigere statue-
 runt. Protinus ergo quantam maximam
 possunt, comparant classem, ipsosq; Pa-
 rauarum Regulos magnitudine pecuniæ
 in suos populares incitant, haud dubij, si
 hostes nullum neque mari neque terra
 haberent effugium, circumuentos haud
 ægre ad vnum omnes posse deleri. Hic
 Parauæ, cum vndique se cinctos pericu-
 lis, ab hostibus circumfessos, ab Regibus
 suis proditos cernerent; fluctuantes ani-
 mis circumspicere externa auxilia, con-
 silia vndecunque exquirere. Versabatur
 tum fortè inter eos Christianus eques
 (Ioanni Crucio nomen fuit) homo domi *Ioannes*
 suæ honestissimus, natione quidem Ma- *Crucius.*
 lauar, cæterum Lusitanis similior quàm
 suis, qui virtutis ergo ab Rege Lusitaniæ
 Christi eques factus, eo ipso tempore e-
 quos aliquot ad Parauarum regulos ad-
 ducebat. Ad hunc igitur primores Para-
 uarum pro familiaritate coeunt: rem de-

monstrant, consilium petunt. Et Crucius vir æquè prudens ac pius, illorum trepidationem Euangelij occasionem ratus, vt simul belli ac superstitionis arceret cladem, censere se dixit, in vltimo discrimine ad vltima remedia descenderent. & quoniam à suis Regibus contra ius fasq; proditi, vndique hostium vrgerentur armis, à præpotenti cæli Rege, Lusitanisque, eum piè ac religiosè colentibus, implorarent opem. Quippe hac vmbra Lusitani cælestisque auxilij, non tegi solum ipsos posse, sed etiam de hostibus triumphare. Nam si Lusitanorū, hoc est, Christianam religionem amplexi, eis se vltro dedidissent, haud dubiè illos pro religione ac dedititijs suis bellū aduersus communes hostes impigrè susceptū, feliciter iuxtā ac fortiter cælesti ope gesturos. Et Saracenis, æternis Christiani nominis hostibus, victis debellatisq;, fortassis piscatum margaritarum, iure belli eis ademptum, Parauis, quòd Christiani facti essent, vltro donaturos, velut auctoramentum religionis. Haud surdis hæc auribus dicta. Nec Parauas eques, nec equitem Lusitanus fefellit. omnia prorsus, vt ille prædixerat, euenère. Cū terror hostium & equitis auctoritas trepidos Parauarum animos ad Lusitanorum amicitiam reli-

gionemque perpulissent; properè summi-
eorum Magistratus (Pantagatini appel-
lantur) honestissimos suæ nationis viros
Cocinum ad Lusitanos allegant. Legatis
mandant, vt Cocini primò quoque tem-
pore ipsi fiant Christiani: & Parauarum
rebus in Lusitanorum ditionem datis, o-
pem ab eis ad imminētem Saracenorum
rabiem arcendam, Sacerdotes ad cæteros
Christi sacris initiādos petant. Cocinum
Lusitanorum oppidum est maritimum,
inter Comorinū promontorium & Goā
positum, amplitudine ac dignitate vni
Goæ in India secundum. Huc ergo Para-
uarum Legati, millia passuū fermè CC.
emenſi, cū appulissent, mira opportu-
nitate Michaëlem Vafæū Proepiscopum
(generalem Episcopi Vicarium voca-
bant) virum propagandæ religionis au-
diſſimum offendunt: à quo comiter ac-
cepti, & ad Præfectum vrbis introducti,
non enixiùs quàm efficacius commen-
dantur. Præfectus Parauarum legatione
benignè audita, & beneuolentiam eis in
præſentia præſtitit, & ſtudium apud Præ-
torem Indiæ detulit ſuum. Benigniùs et-
iam quàm locutus eſt, fecit: vtiq; poſtea
quàm Legati Baptiſmū efflagitarunt. Et
Prætor Indiæ à Cocini Præfecto certior de
tota re factus, vt erat homo eximie pieta-

Cocinum.

tis, eo nuntio latus, celeriter Parauis ferri iussit auxilium. Inter hæc Parauarum Legati Baptismo lustrati, cognomen à cruce, in gratiam Ioannis Crucij, qui hoc illis consilij dederat, acceperunt. Idque cognomen (tanta fuit salutaris consilij gratia) à reliquis deinceps eius gētis primoribus adscitum. Præfectus igitur, Prætoris iussu, confestim validam classem adornat, oram Piscariam petit, cum hoste confligit. Haud humanæ opis res visa. Saraceni primo impetu victi, vnoq; prælio debellati. Inde Parauis belli metu liberatis, ad eorum Baptismum cura Præfecti versa, Missis eò sacerdotibus, baptizata capitum ad 20. millia dicuntur. Lusitanus inde victor, haud contentus dedititionum suorū salute, piscatum insuper margaritarum (vti Crucius coniectauerat) eisdem susceptæ religionis præmium vltro concessit: vt versa vice Saracenis, non nisi facta à Parauis potestate, piscari liceret. Ita Deo incommoda in bonos euentus vertente, vnius auris, laceratio in vniuersæ gentis salutē & emolumentum cessit. Cæterum diuino consilio humana imbecillitas defuit. Sacerdotes illi, quos diximus, Parauis magna ex parte baptizatis, summa loci intemperie, & alimentorū inopia territi, domos protinus

*Comori-
nenses ba-
ptizantur.*

*Comori-
nenses à
Sacerdo-
tibus de-
seruntur.*

remi-

remigrarunt. Itaq; miseri neophyti, quos fortassis non tam veræ religionis amor, quàm metus ac fuga periculi ad Christi aggregauerat cultum, deserti à pastorib9, Christianæ disciplinæ penitus ignari, ad pristinos ritus ac mores reuoluebantur. His rebus ex ipso Michaële Vafæo cognitis, Xauerius variè affectus est: nam tanto rei Christianæ incremento admodum lætus, ingentem ex illorum solitudine cepit dolorem. quem tamen breui haud dubia spes leniit, neophytos illos posse suâ operâ erigi colique. Quippe ethnici & neophyti Vrbi Goæ finitimi, ad quos iam eius industria vocabatur, F. Iacobi Borbani & aliorum operâ egregiè iuuabantur. Ipse autem subuenire gestiebat omni ope destitutis. Extemplo igitur in oram Piscariam proficisci decreuit, piscatorum ipsorum animas piscaturus, longè pretiosiores margaritis. Mox Episcopum sua consuetudine adit: quid sui consilij sit, edocet: eiq; totius rei permittit arbitrium. Ille, probato consilio, bene precatus eum dimittit. In digressu obortæ Alboquercio lacrymæ facilè prodidēre, quantopere Xauerij modestiam diligeret. Franciscus inde Episcopi auctoritate subnixus, Sosam Indiæ Prætorem conuenit; ac re demonstrata, vt faculta-

*Episcopi in:
Xaueriū
amor.*

*Prætoris
obseruan-
tia erga
Franciscū*

tem negotij conficiendi (si videatur) det, impensè rogat. Tum ille testari Deum, se talis viri discessum permolestè ferre: sed quoniam non ambigeret, quin eius perfectio Paravis saluti foret; hoc solatio desiderium, quod ex ipso caperet, leniturū: & simul quicquid ad iter illud opus esset, non minus benignè quàm libenter, & Regis imperio, & sua sponte curaturum. Egit grates Xauerus tam officiosæ voluntati, negans se quicquam desiderare aliud, nisi eius itineris facultatem; vt, quoniam terrestre iter hostibus obnoxium diceretur, mari quamprimum eò contendere liceret. Extemplo morem gerit Sosa; nauim attribuit: & nihilo secius imperat suis, omnibus eum instruant rebus. Sed in viæ vitæque commodis fortiter constanterque repudiandis, Xauerus sui similis fuit. Offerentibus atque adeò obtrudentibus magistratibus ad iter illud necessaria, gratias comiter agens prorsus omnia remisit. Verùm cum iidem obstinatè, non modò enixè, instarent; cessit nonnihil eorum precibus, haud minore facilitatis laude, quàm abstinentiæ: thoracemque ex corio atque ocreas sumpsit, aduersus Solis æstum, quem illis in locis, quippe æquinoctiali plagæ proximis, longè maximum cognorāt esse. Hisce rebus

*Studium
paupertatis.*

bus impigre curatis, pro se quisque amici eius ac studiosi instrumenta itineris conferre cœperunt. Quibus ille benignè remissis, quòd impedimenta veriùs quàm adiumenta sibi esse diceret, vnà cum Præfecto oræ Piscariæ, qui eodem pergebat, anno seculi huius XLIII. Octobri mense inito, discessit.

CAPVT VI.

In Comorino promontorio elaborat.

COMORINVM promontorium pari ferè interuallo ab Indo & Gange distans, ad æquinoctialem lineam procurrit, ab vrbe Goa millia passuum ferè C C C C. Hinc velut ex cubito se flectit India. indidem & ora Piscaria inter Orientem ac meridiem spectans, ferè CC. millia passuum Gangem versus porrigitur. Tota regio tam alimentorū inops, quàm diues gemmarum. Quippe incolæ oryza, lacte, pisce, carne viuunt; pane, vino, pomis, cæterisq; eiusmodi rebus carent: & medicorum medicamentorumq; vsus vulgò apud eos nullus. Gentis quidē ingenia (vt est captus barbarorum) satis sedata & quieta, cæterum admodum rudia.

*Comorinū
promonte-
rium.*

Æstus intolerabilis in-rudia & incondita sunt. Nec aliam Indix regionem Sol magis exurit: vbi enim vapor iacentes arenas accedit, æstus igne torrentur. Hanc tamen tantam cæli locique intemperiem, pari ciborum medicamentorumque inopiæ iunctam, inuita Xaverij virtus ultro subiit, auidior scilicet animorum, quàm cæteri margaritarum. Enimuero precium est operæ, quæ deinceps exposituri sumus de immenso infinitoque Xaverij labore, maximis ærumnis, omniumque rerum inopia, in Comorinensi promontorio, cognoscere eos, qui vel modicis laboribus & incommodis perfuncti placent indulgentque sibi; perinde quasi Christi nomine malorum vltima perpeffi. Nimirum vehementer nos nostri pudeat pigeatque, si nostros labores cū Francisco conferamus, in Comorinensi Christi vinea laborante. Habitabatur longissimus ille tractus piscatorum partim vicis, partim oppidis, ad XXX. Horum XX. erant Christianorū, in quibus præter XX. neophytorum milia Christianis præceptis imbuenda, cōplures supererant baptizandi vel infantes vel adulti: luctandum sæpe non magis cum ardore Solis, quàm cum arena; feruido litore non tantum fallente, sed etiam exurente vestigia. At Frāciscus ad omnia inter-

interritus, tam duram prouinciam, maiore etiam animi robore sustinuit quam suscepit. Namque vnus multorum Sacerdotum animos ac vires gerens, contempto Solis ardore, continenter circum illius oræ maritimæ vicos & oppida pedibus sæpe nudis (vtique post detritas vsu ocreas) feruida arena cursare: infantes ac pueros cæterosq; quotidie ad Christi fidem accedentes baptismo abluere: Idolorum sacrificia miris artibus impedire: sponfos ac sponfas rite in matrimonio collocare: omnes, pro cuiusque intelligentia, catechismo erudire: dissidentes ad pacem reuocare institit: quamuis æstuans & sudore penè perpetuo fluens. Nec verò suum ipse corpus in tantis laboribus indulgenter habuit. Solenne illi fuit cubare humi, gentis more oryza vititare, eaque exigua, & scilicet malè cōdita; vtpote quam sibi ipse in summis occupationibus coqueret. Ad oryzam admodum rarò piscem, aut lac plerumq; acidum, à neophytis Ethnicisue vltro allatum, adhibebat. Multis etiam ac grauib; molestiis, quas peregrino homini locorum insolentia, rerumque omnium inopia necessariò afferebant, defungebatur. Et cætera quidem incommoda haud ferebat ægre; sed patrij ipsorum sermonis

*Oryzam
sibi ipse co-
quit.*

*Comri-
nensium
inscitia.*

nis inscitia vehementer curam eius inten-
derat. Namque incolæ interrogati de re-
bus ad Christi religionem legemque per-
tinentibus, id modò respondebant, se ef-
se Christianos; & quòd Lusitanæ linguæ
omnino rudes essent, Christianorum in-
stituta ac præcepta cognoscere nequiuif-
se. Deduxerat secum Franciscus alum-
nos Goani Collegij duos, iam adultos, &
Malauarici sermonis, quo illa gēs utitur,
Lusitanique non ignaros: sed puerorum
& idiotarum institutionem per interpre-
tem & tardam & minùs efficacem exper-
tus, maluit eos magistros habere quàm
interpretes; adeò incensa erat cupido
non celeritatis solùm in docendo, sed et-
iam sedulitatis. Itaque ab iis, quos dixi-
mus, Christianæ disciplinæ capita in Ma-
lauaricam linguam celeriter vertenda cu-
rauit. Inde homo id ætatis in Christi gra-
tiam velut repuerascens, illa quampri-
mum ediscere: mox tintinnabulo puero-
rum greges ac virorum cogens, vicos ob-
ire: vnum in locum coactis, illa, quæ
dixi, capita inculcare. Magistri ar-
dor, discendi alacritatem discipulis attu-
lit. Omnia quæ tradebantur, rudes pueri
vnius mensis spatio memoriæ bellissi-
mè commendarunt; vt nec Franciscum
industriæ suæ, nec illos assiduitatis pœ-
nite-

*Domori-
nensium
puerorum
ardor dis-
cendi.*

mitteret. Tanta porrò eos ceperat discendi
cupido, vt ab illo alias ex aliis precatio-
nes ediscendas subinde flagitarent, adeò
obstinatè, vt penè odiosè interpellarent
etiam diuini pensum officij persoluentē.
Neque finem vllum faciebant instandi,
donec illorum postulatis satisfacturum
se promitteret. Xauerius ergo, vbi initia
ex sententia succedere animaduertit; pau-
corum emolumento minimè contentus,
rationem iniit iuuandi quamplurimos.
Vt ea institutio latius pateret, pueris præ-
cipit, vti suos quisq; parentes, cognatos,
domesticos, vicinosque omnes paulatim
docerent eadem illa, quæ ipsi in schola
didicissent. Ita pueri è discipulis repentè
doctores facti, rem Christianam haud
fanè mediocriter adiuuerunt. Nec verò
Xauerius, hisce adiutoribus vtens, quic-
quam de labore remisit suo. Diebus Do-
minicis in magno puerorum, mulierum,
ac virorum cœtu, orsus ab Symbolo A-
postolorum, breuiter duodecim fidei
capita ac præcepta Decalogi, alia alio
explicabat tempore. Audiebatur at-
tentè ac diligenter, obstupefcentibus
non modò Christianis, sed etiam Eth-
nicis; qui frequentes conueniebant, de-
mirantes Christianam legem adeò con-
sentaneam & congruentem esse rationi.

*Pueris v-
titur ad
parentum
& aliorū
institutio-
nem.*

*Christia-
na lex Eth*

Cæte.

*nicorum
iudicio cõ-
gruit ra-
tioni.*

Cæterùm Xauerius haud ignarus in diuinis rebus rectè tradendis plus diuinam vim valere, quàm humanam industriam, ad singula Symboli ac Decalogi capita ipse appposito carmine præibat; quo carmine opem separatim à Christo & à B. Maria peterent, ad illa ipsa siue credenda, siue exequenda: illudque subinde pronunciabat, si illa quæ tum peterent de fide ac lege Christiana seruanda, à Deo impetrassent, deinceps multo plura ac maiora diuinitus accepturos, quàm ipsi tacti auderent optare. Eadem autem operâ & Neophytos instituebat, & catechumenos: ad quos vtique, quia magis periclitabantur, plus etiam curæ atque operæ deriuabat. Tantus verò numerus erat

*Totos pa-
gos singu-
lis diebus
baptizat.*

Christiana sacra capeffientium (vicos enim totos singulis diebus non semel expiauit) vt inter baptizandum, manibus brachiisque defatigatis, sæpe langueret.

*Virtus la-
bore inui-
cta.*

Sæpe etiam talium rerum inculcatio doctentem frangebat adeò, vt vox pariter viresque deficerent. Non tamen illius virtus laxamentum laboris, sed nouam materiam quærebat benemerendi. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animum vinci posse diceres. Plures quotidie in-

*Tenera æ-
tatis infor-
matio.*

fantes vndique conquisitos rite sacra lustrabat aqua. Præcipuè verò teneram ætatem

tatem ad religionem informare studebat, haud ignarus plurimum momenti esse in puerorum institutione; utpote quos prouideret, à primæ ætatis conformatione, longè meliores parentibus euasuros. Habebat eius rei argumenta & multa & illustria. Neophytos pueros cernebat Christianæ doctrinæ perdiscendæ cupidos, non auidius arripere ipsos explicata, quàm aliis traderet: ab Idolorum cultu, omniq̃ue superstitionum genere adeò abhorrere, ut parentes ipsos in hoc genere peccantes, nec ipsi reprehendere vererentur, & ad FRANCISCVM protinus deferrent. Nec ille accensis puerorum studiis deerat, sed ad facinus vindicandum, & dux eis erat & comes. Si quando tale aliquid illorum indicio enunciatum esset, properè contracta puerorum manu contendebat ad eam domum, quæ tantum admiserat nefas: extempto, velut signo dato, inuadebat lararium. Tum pueri, facto impetu, pro se quisque Deorum simulacra comminuere, consputare, concutere pedibus, omnibus contumeliis onerare; Diaboli cultum in ludibrium vertente Xauerio.

* *

CAPVT VII.

Multis miraculis per se ac neophytos editis, ob eximiam humilitatem vulgò Pater sanctus appellatur.

PAGIS, qui primi occurrerant, satis Catechismo eruditis, Tutuchurinum oppidum petens, ad ignobilem Ethnicorum pagum diuertit, qui contempto proximo accolarum exemplo, Christi aspernabantur fidem. Instanti Francisco ut vniuersæ oræ Piscariæ auctoritatem sequerentur, id sibi per Regem suum fas esse omnes pariter abnuebant, non tam verè quàm obstinatè superstitioni honestū obsequij titulum præferentes. Incerto consilij Xauerio, egregiam rei bene gerendæ occasionem diuina prouidentia obtulit. Per id tempus inibi mulier quædam honesta tertium iam diem periclitabatur difficultate partus. nihil illa desperatius. Iam surdæ inanum Deorum aures frustra pro illius salute pulsata, coniugem eius cognatosque fatigaue-
rant; cum Franciscus, re comperta, Deo fretus, eò cum interprete accurrit, spem aliquam opis ostendēs. Mox domesticorū permissu agere cum illa, ut, desperata
cor-

corporis salute, animo cōsuleret; & simul nostræ fidei capita breuiter explicare cœpit. Quibus mulier, diuinitus taeta, cū assentiretur; percontatur ex ea Xauerus, velitne fieri Christiana. Et libenter quidem, inquit illa. Tum Franciscus, Evangelio recitato, moribundam feminam rite baptizat. Mirum dictu: baptismus ita facilem illi partum præstitit, vt protinus innoxia foetum effunderet. Lætus enentu Franciscus, primū modò natum infantem, domesticos deinde omnes baptismo lustrat, non minùs miraculo attonitos, quam lætitia gestientes. Factum tam admirabile tamque testatum celeriter (vt fieri solet) fama vulgauit. Xauerus ergo populi animos stupore percussos vrgendos ratus, pagi primoribus instare, vt suscipere ne dubitarent religionem, cuius documentum recens tam euident habent. Negare illi primò id se Regis sui iniussu esse facturos: deinde, potestate à Regio procuratore facta, omnes ferè, cum sua quisque familia, Christianis initiati sacris. Primores baptizati cæteros omnes suo exemplo incitarunt. Ita pagus vniuersus ad Christi fidem accessit. Inde Franciscus Punicale (oppidum id est sanè frequens) profectus, benignè à neophytis excipitur. Confestim infantibus suo instituto

*Mulier
periclitās
difficulta-
te partus
baptismo
liberatur.*

*Pagum v-
niuersum
baptizat.*

tuto baptizatis, populum ac pueros Catechismo imbuere institit. Et grassabatur tum in oppido lues. Itaque permulti quotidie ad eum conueniebant vndique rogatum, vt ipsorum tecta adiret, super affectos Deum rite precaturus. plures quoque grauius laborantes, qui deprecatores nullos haberent, ipsimet, vt poterant, ad illum eandem ob causam adrepebant. Commouebatur scilicet Xauerus tum insita misericordia, tum miserabili spectaculo. Miseris hominibus iusta petentibus abnuere nefas ducebat, veritus ne quid fortè de fiducia aut opinione Christianæ religionis cunctatio demeret. Itaque in aduendis ægrotis, recitandoq; super eos Euangelio, plurimum & operæ ponebat & temporis. Nec male tempus & opera posita. Satis constat plurimos ab eo in illa maritima ora ægros sanatos esse, multos energumenos liberatos. Nec obscura aut dubia fama est, tres inibi excitatos à mortuis, præter puellam Cangoximanam, de qua suo loco dicetur. Punicale oppidum est in ora Comorinensi (vt diximus) haud sanè ignobile. hic adolescens quidam minimè obscuro loco natus mortem obierat. Qui confestim ad Franciscum delatus à suis, cum ingenti comploratione ante eius pedes

Ægros sanat, energumenos liberat.

Tres à mortuis excitat.

495.

Adolescens à mortuis excitatur.

des ponitur. Itaque cum Pater manu prehensum Christi nomine surgere iubet. Ille continuo surgit haud dubiè rediuuius. Id Xauerius humilitati suæ indulgēs, *Miracula suppressit.* quantum potuit, dissimulando suppressit, sed frustra. Neq; enim testis præconesque graues, quamuis magni rei auctores, defuere: & huic miraculo consimile deinde miraculum affirmauit fidem. Ibidem Christiana mulier Franciscum adiit; & *Puer in puteo extinctus uocatur ad vitam.* flens, ac suam orbitatem deplorans, suppliciter obsecrabat, vt ad paruum filium suum, nuper in puteo extinctum, accedere ne grauaretur. Tum ille negans puerū esse mortuum, bono esse animo mulierem iubet, ei que protinus morem gerit. Ad eius tecta vbi ventum est, procumbit in genua. Deum aliquamdiu precatus, exanime pueri corpus signat cruce. Ex templo exilit puer è feretro non viuus modò, sed etiam valens. Enimuero circumstantes Christiani obstupescere, & miraculum clamitare. At Xauerius enixè eos obtestatus, vt rem omni ope tacerent, repentiè inde proripuit se. Cæterum illi, vt rem tam admirabilem silentio suppresserent, nequaquam sibi imperare potuerunt. Ex Xauerij dissimulatio illustriorem insuper eius sanctimoniam fecit. Porro Ioannes Triaga Lusitanus (vt

G

de

*Puella ad
vitam re-
vocata.*

de aliis taceam) vir iuxta pius & grauis, idemque Francisci familiaris, post eius decessum à Goani Episcopi Vicario rite interrogatus, pro testimonio dixit, Punicali interfuisse se, cum Franciscus puerum quendam, itemque puellam, reuocaret ad vitam. Accepisse etiam se à multis, alium præterea ab eodem in vico (cui Bembari est nomen) à mortuis excitatum: de quo interrogatum ab se Xauerium, ita rem humilitatis studio suppressisse, ut tamen suppressa veritas emereret. Et hæc satis testata, atque ab Indiæ Prorege, Lusitani Regis iussu, conquistata obsignataque penes nos habemus. Dum ægris mortuisque operam dat Xauerius, non cessabant interea quotidianæ occupationes instituendi pueros, Ethnicos conuertendi, baptizandi conuersos, sepeliendi mortuos, consulentibus respondendi. Ægrorum autem negotium, pro multitudine ægrotantium, & fama curatorum, infinitè crescebat in dies: ut iam vnus omnibus satisfacere haudquaquam valeret. Ad hæc, contentiones, ut fit, inter eos existebant, quòd suam quisque domum primus cum certabat adducere. Igitur iustis eorum postulatis, salua pace, morem gerens, pueros idoneos suo loco dimittere instituit, consilio non magis necessario quam

quàm salubri. Pueri domos adeuntes ex *Ægros per*
 præscripto Xauerij, primùm domesticos *pueros cu-*
 ac vicinos omnes concire: deinde simul *rat.*
 cum iis qui conuenerant, Symbolo fidei
 recitato, ægros ad spem certamque Dei
 fiduciam, cuius beneficio valetudinem
 recuperaturi essent, excitare: ad vltimū,
 omnibus qui aderant spe & expectatione
 erectis, certas adhibere preces. Nec va-
 num id inuentum fuit. Puerorum, cir-
 cumstantium, ægrorum, & verò Franci-
 sci auctoris fides, lue laborantibus tum
 corporum tum animorum peperit sani-
 tatem. Permulti quippe neophytorum in
 suscepta religione confirmati: Ethnico-
 rum non pauci ad Christi fidem, cuius
 vim experti forent in valetudine recupe-
 randa, perducti. Quòd si quis puerorum
 precatoriam Francisci coronam habere
 poterat (ea tactos ægros haud dubiè sa-
 nabat) præclarè secum putabat agi. Itaq;
 illa prodigiis nobilis certatim expeteba-
 tur; & ad ægros perpetuò circumlata, ra-
 rò admodum ad Franciscum redibat, mi-
 raculis magis quàm precibus seruiens.
 Nec agris solùm, sed etiam energume-
 nis, & obsessis à dæmone, per pueros con- *Energume*
 sultum est. Energumenus quidam mise- *nū per pue*
 ris modis à vexatore diabolo exerceba- *ros libera-*
 tur. Ad quem Franciscus rogatus, cū per

occupationes ire non posset ipse, pueros aliquot, Christianæ doctrinæ ministros, allegavit cum cruce, monitos quid facto opus esset. Adeunt ad exagitatum hominem pueri. Xaverij crucem, ex eo præscripto, illi osculandam offerunt: ipsi præcationes quasdam, quas tenebāt memoria, super eum recitant. extemplo non tam puerorum utique, quàm Francisci fides ac virtus vexatum liberat, omnibus qui aderant admiratione defixis. Hæc fama non sine magna Xaverij laude manans, clariorem eius animi demissionem fecit: nam miracula diuinitus ab se, circummissis pueris, edita, ipse à semet abiudicans, adiudicabat fidei puerorum ægrorumque. Cæterum dum omni ratione abijcere sese, suamque vim occulere conatur, auxit splendorem sanctitatis suæ. Quocirca, ut erat non egregia virtute solum, sed etiam Christiana humilitate conspicuus, vulgò iam Pater Sanctus appellabatur. adeò occul-

*Xaverij
humilitas*

*Pater sanctus
appellatur.*

ta virtus existit illustrior.

CAPVT VIII.

Tradendæ Christianæ doctrinæ Vicarios sibi substituit, eisq; certum stipendium ab Rege Lusitaniæ curat.

SPECTATA in depellendis morbis neophytorum fides atque industria, ad communicandum cum eisdem laborem plebis erudiendæ, Xauerium accendit. Itaque delectu habito, quibus haud minus sedulitatis erat quàm pietatis, eos quoquò versus dimittebat, monitos vt in domibus, viis, plateis Catechismum, ita vt acceperant, rudibus traderent. Vbi rem pulchre institutam suis iam viribus niti videbat posse; in alium vicum ipse cum pueris commigrabat, eadem ratione pagos reliquos eruditurus. Quos omnes vt obierat, quietis immemor, labore in orbem redeunte, ad primum vicum reuertebatur, confirmaturus si quid fortè labaret: eodemq; ordine pagos deinceps reuisebat omnes. Inter hæc non modò ad præsens tempus, sed etiam in posterum rem Christianam stabiliendam ratus, in singulis pagis oppidisque Christianæ institutionis relinquebat exemplū, scribēdignaris, vt id describerent; rudibus, vt ediscerent, quotidieque memoriter recita-

Catechismi tradēdi laborē cū pueris communit.

*Canaca-
pola Fran-
cisci Vica-
rij.*

rent, præciens. In omnibus etiam vicis instituit, uti festis diebus omnibus neophyti unum in locum congregati, Christianam doctrinam cuncti pariter decantarent. Ut autem rectum institutum rectè atque ordine procederet, Vicarios muneris sui relinquendos existimans, in oppidis vicisque singulis unum aliquem Christianæ rei curatorem (Canacapolam ipsi appellant) constituit. Et Canacapolis (ne quando tam necessarium institutum interiret) à Prætorè Indiæ certam quotannis pecuniam attribuit ad victum. Canacapolis instituendis causa hæc fuit, ut essent, qui parvis pueris periclitantibus baptismò succurrerent in tempore; cæterisque in rebus, quæ moram dilationemque non patiuntur, neophytis subuenirent, quoties ipsius Francisci occursum locorum longinquitas moraretur. Proinde omnibus in locis singulos binosve delegit, qui disciplinæ Christianæ intelligentia, gravitate vitæ, pietatis ardore, morum integritate inter cæteros emerent. his baptismi ratione tradita, mandavit, ut, si quando necessitas urgeret, impigre baptizarent infantes; si quid incidisset gravius, referrent ad se. Hi in suo quisque pago, ob Sacerdotum inopiam, instar Curionum seu Parochorum erant.

erant. ædem sacram curabant: bis in die Catechismum tum Latino tum patrio sermone, manè viris, post meridiem mulieribus, tradebant. Nuptias quoque de more pronuntiabant, inquirentes ecqua connubiorum forent impedimenta: præcipuè verò periclitantes ætatis imbecillitate infantulos baptismate abluebant. Iidem lustranti vicos Xauerio numerum puerorum eo anno natorum, itemque habentium apud se pellices, inimicitiasque inter se exercentium, edebant statim; quo ille hisce rebus remedium quàm maturrimè adhiberet. Ita res omnes præcipuas celeriter singulis in locis cognoscebat pariter & componebat, vt, quàm minima mora interposita, transiret aliò. In hos omnes Canacapolas, Xauerij rogatu, quadringenti aurei ex publico à Prætore Indiæ attributi, ab Rege Lusitaniæ confirmati deinde sunt. Ea pecunia Reginæ Lusitaniæ soccorum & crepidarum nomine pensitabatur. Quocirca

*Epistola
ad Reginam
Lusitaniam*

*Liberali-
tas ac pie-
tas Regina
Lusitania.*

gal, ad sternendam sibi in cælum viam, illorum præceptoribus attribueret, lætali commutatione, qua nullam potiorē optare potuisset. Illa, vt erat femina insigni religione, totam rem valde probauit: suumque illud tributum Canacapolis, neophytorum magistris, volens ac libens concessit. Ita auctore Xa- uerio, liberalitate Regina, Regis aucto- ritate, constituta res, stabilitaq; , non ma- iore illorum merito, quàm rei Christia- næ emolumento.

CAPVT IX.

*Brachmanas conuincit, nonnullosq; eo-
rum conuertit.*

*Brachma-
nes. eorūq;
religio.*

INTER hæc haud nihil cum Brach- manis Francisco negotij fuit. Inter omnes Indorum gentes, non solum nobilitate, sed etiam sapientia eminent Brach- manes, stirps Regia eadem & Sacerdota- lis. Vnum ipsi Deum colunt. (Parabram vocant) principium rerum omnium, omni ex parte perfectum, quippe condito- rem terræ cæliq; . Sed fabulas innume- rabiles, ad decipiendum vulgus, affingunt vero: ab illo tres filios progenitos, muni- dique administrationi præpositos, quo- rum.

rum tamen vna sit natura , vna diuinitas. Id adeò Brachmanum ipsorum significant cingula , quibus in extremis terni ex nodo funiculi pendent ; acceptam olim trini Dei veritatem, siue improbitate hominum, siue dæmonum calliditate adulterante. Fana quoque Diis illis dicata visuntur cum ternis turribus ab imo seiunctis, paulatimque in vnum coëuntibus. Eorundem simulacra variis formis, quas olim induerint, ficta, Pagodes ab ipsis vocantur. Et Brachmanæ quidem apud Indos doctrinæ & abstinentiæ fama nobiles , in Comorino promontorio inscitia sunt nequitiaq; insignes. Quippe in ea Indiæ parte paupertatis , quam locus ipse fert, impatientes, ingenitæ nequitiae nefarium adijciunt dolum. Ipsi, remotis arbitris , festo tympanorum sono epulantes, persuadent imperitis, Deorum simulacra epulari : Deorumq; nomine ab eis postulant, quæ ipsi ad sustentandas familias suas desiderant; denunciata Deorum ira, nisi extemplo faciant imperata. Xauerus ergo eos palàm fraudis conuictos criminari apud populum , eorumque fallacias aperire cœpit. Ea res mulis, qui relicta inanium Deorum superstitione ad Christum se aggregarunt , saluti fuit. Brachmanes autem siue doctrinæ , siue virtutis

Brachmanum improbitas & nequitia.

Brachma- miraculo attoniti, odio in venerationem
nes Fran- verso, Franciscum donis atq; omni ratio-
cisci ami- ne demereri connitebantur. Sed pauper-
citiam ex- tatis amorem nulla deuinciunt dona. Ille,
petunt. remissis muneribus, ita libertatē conser-
 uabat suam, vt tamen Brachmanum ami-
 citiam retineret. Et Christianorum pagos

Pagodes.

eodem quo Deos nomine appellant) sæ-
 pe diuertebat, ex Brachmanum numero
 aliquos traduci ad Christum posse cre-
 dens, cum salute plurimorum. Fortè ad
 Pagodem venerat, vbi Brachmanes erant
 facillè ducenti: qui, Xauerij aduentu nun-
 tiato, frequentes ad eum coeunt. Con-
 salutatione facta, multisq; verbis vtro ci-
 troque habitis, sciscitatur ex eis Franci-
 scus in confesso, quid tandem illorum
 Dij præciperent in cælum ad ipsos ituris.
 Post longum certamen, quis eorum po-
 tissimùm responderet, ad senem octoge-
 narium, natu maximum ex omnibus,
 communi consensu delata res est. Is calli-
 dè tergiuersans percontatur inuicem de
 Xauerio, quid Christianis hominibus eo-
 rum imperet Deus. At ille, senis impro-
 bitate cognita, negauit se de Christianis
 rebus verbū prius esse futurū, quā ipse (v-
 ti par erat) respondisset de suis. Tum ve-
 rò senex, necessitate cogente, inscitiam
 suam

*Francisci
 congressus
 cū Brach-
 manis.*

suam aperiens, duò Deorum præcepta esse dixit: vnum, vt vaccarum cæde, quarum specie Dij colerentur, abstinerent: alterum, vt Brachmanas, Deorum antistites & administratos, benignè colerent donis. Ibi Xauerus simul hominis impudentia, simul rei indignitate motus, repente exurgens, illos rogat, vt se vicissim audiant: & magna voce Symboli capita, ac præcepta Decalogi, ipsorum sermone pronuntiata breuiter explanat. Sub hac, quæ foret beatorum in cælo, quæ miseriorum apud inferos sedes & conditio, docet; & simul, quibus hominibus cælum pateret, qui detruderentur ad inferos. His illi auditis, repente consurrexerunt vniuersi, eumque pro se quisque amplexari, & Christianam religionem, tam consentanea mysteria ac præcepta continentem, miris efferre laudibus. Tanta apud peruersos quoque animos vis est veritatis, si cæleste eis lumen affulserit. Multa deinde per contraria ridicula fortasse, atque abhorrentia ab auribus nostris, & ingenia & tempora cultiora, Dei benignitate, sortitis. An hominis anima similiter vt cæterorum animantium intereat vnà cum corpore. Morientis hominis quâ animus exeat. Quî tandem fiat, vt per quietem in remotis etiam locis cū amicis

Brachmanæ Christianam religionem probant.

Ridicula Brachmanum percontationes.

*Brachma
na Deum
nigrum es-
se putant.*

esse nobis videamur, an quòd dormien-
tis animus, destituito corpore, exiliat fo-
ras. Deus albus an ater sit. nam ipsi, vt-
pote naturâ subnigri, suo indulgentes co-
lori, nigrumque Deum esse rati, Deorum
simulacra identidem perungunt oleo, vt
non atro modò, sed etiam terra sint hor-
rendaque. Dæmones ipsos, non eorum si-
gna, videre te credas. Hisce interrogatio-
nibus Xauerus haud ignarus sermonem
accommodandum auditoribus, non tam
subtiliter quàm appositè ad eorum inge-
nia ita respondit, vt nemo prorsus ex tan-
to numero contrà quidquam hiscere au-
deret. Virgenti deinde Xauerio, vt Chri-
stianam religionem satis eis probatam
fisciperent; enimvero vereri se aiebant
hominum sermones, & rerum necessari-
arum inopiam, vitæ ratione mutata. Ita-
que miseri, cùm eis pudor salute potior
esset, neglecta luce, quam dispicere cœ-
perant, obstinati hæserunt in tenebris. Et
quanquam Brachmanum (vt diximus)
sapientia inter Indos eminet, tamen vnus
omnino inuentus est tanto nomine non
indignus, homo. è schola & ex celebri In-
diæ Academia, qui Xauerio, pro fami-
liaritate, quædam illius Academię myste-
ria enunciauit. Vnum esse Deum mun-

*Brachma-
num my-
steria.*

di conditorem, quem in cælo regnantē à
mors-

mortalibus coli oporteret. Octauum quemque diem (nos Dominicum appellamus) festum agendum esse. Venturum tempus cum vnam omnes sequerentur religionem. Huic Christianæ fidei mysteria inuicem exquirenti Franciscus salutarem illam Christi vocem, *Qui credit, & baptizatus fuerit, saluus erit,* pluribus explicauit. Quibus ille verbis simul cum explanatione in libellum relatis, eum rogauit, vt se certis cōditionibus baptizaret. At Xauerus, nec æquas nec honestas conditiones auersatus, Baptismo supersedendum censuit. Demum hominem dimisit, monitum vt mysterium illud de vno Deo colendo in vulgus ederet, confidens se aggregatum iri Christianis. Huius digressus haud nullam iuuantæ rei Christianæ spem dedit. Brachmanæ alterius adolescentis lætior non spes solum, sed etiam euentus fuit. Is optima indolē ac moribus à Francisco institutus baptizatusque, eodem auctore munus Catechismi pueris tradēdi suscepit, Christo sibi è Dæmonis quoque schola disciplina suæ magistros diligente. Per idem tempus Deus, quàm sibi cordi esset Xauerus, haud dubio indicio declarauit. Dynastam Ethnicū certis de causis adi-

Marc. 16.

*Brachma
na bapti-
zatus Ca-
techismū
pueris tra-
dit.*

*Illata Frā-
cisco inin-*

*via di-
uinitus
vindica-
ta.*

virum sanctitate insignem aspernatus, non minùs rusticè quàm contumeliosè, venientem domo sua exclusit: & simul irridens adiecit, si quando ipse Christianorum adiret templum, se inuicem excluderet. Francisci iniuria per eos qui adfuerant vulgata, neminem minùs, quàm ipsum cui illata fuerat, irritauit. Enim uerò indignum facinus, nō magis Lusitanis quàm neophytis visum, & diuinitus profectò vindicandum. Igitur relictarum iniuriarū ultor ac vindex Deus, contumeliosum hominem celeriter debita persecutus est pœna. Paucis interiectis diebus, is Dynasta, quem dixi, nō procul æde sacra Christianorum, in armatos inimicos inermis incidit. Ergo cum manu nō posset, fugâ saluti consulere: illi infestis telis in tergo fugientis hærere. Ventū erat ad templū Christianorum, quod miser ille suæ fugæ receptū destinabat animo, pristinæ magniloquentiæ oblitus. Sed neophyti, clamore ac tumultu exciti, sacrae ædis aditū compleuerant: urgentibusq; , vt sit, vltimis primos, perfugium fugienti aperire, vt maximè vellent, nequibant. Ibi noscitantem hominem, pro se quisque Deum, Francisci ultorem, aperuisse oculos fremunt: diuinâ utiq; non humanâ operâ asylū illi, quod peteret, interclusum.

Ita.

Ita exclusor ille, instantibus inimicis, in Christianorum templum confugere frustra conatus excluditur; eo modo elusus à Deo, cuius ipse fecisset exemplum.

CAPUT X.

In ora Piscaria ingenti cum gaudio fructuq; degens, neophytos afflictos recreat.

QUAM solidos autem diuinæ voluptatis fructus ex suis maximis laboribus Xauerus cepit, incredibile dictu est; ipsemet in epistola Romam Societati missa significauit. Operæ pretium est audire eos, qui præ humanis commodis diuina contemnunt, piorum hominum vitam iucunditatis omnis expertem rati: quasi nullus esse queat voluptati locus, ubi non deliciæ atque opes affluant. In clausula igitur epistolæ socios ad eosdē labores inuitans adiecit: Tanta vis est solatiorum cælestium, quæ Deus impertit ijs, qui in hac vinea, Indisque ad Christum conuertendis, elaborant, ut, si quod est in hac vita gaudium, hoc vnum mihi esse videatur. Nec verò hoc temerè affirmavit; sed alijs scripsit, quod expertus erat ipse. sæpius enim in eiusmodi laboribus superfundente se cælesti lætitiâ, audi-

*Cælestium
gandiorum
copia.*

auditus est, cùm remoto ab arbitris (ut
 » credebat) loco ita diceret: Quæso te, Do-
 » mine, noli, si placet, noli tanta me gau-
 » diorum mole obruere in hac vita: aut
 » certè si pro tua infinita benignitate vis
 » tantis circumfluere me lætitijs, transfer
 » in domicilium beatorum. nam, qui tuam
 » semel dulcedinem interiore gustavit sen-
 » su, vitam sine te acerbam viuat necesse
 » est. Versatus est itaq; in ora Piscaria Xa-
 » uerius annum totum summo cum labo-
 » re, parique lætitia, & (qui lætitiæ cumu-
 » lus fuit) maximo Christianæ rei incre-
 » mento. Constat quippe ex ipsius literis,
 » amplius mille infantes ab eo baptizatos
 » sub Baptismum in cœlū euolasse. Ex quo
 » coniectari licet, quanta tandem summa
 » fuerit vel superstitum infantum, vel adul-
 » torum, quos ad Christi aggregauit Ec-
 » clesiam. Satis etiam constat, in illa ora
 » complures pagos, & oppida quædā tota
 » ab illo ad Christianam religionem esse
 » traducta. Re Christiana in ora Comori-
 » nensi ita gesta, & constituta, in exitu anni
 » post Christum natum M. D. XLIII. re-
 » uertit Goam, de grauibus quibusdam re-
 » ligionis Christianæ negotijs cum Indiæ
 » Prætore coram acturus. Per eam occasio-
 » nem aliquot è prima eius gentis nobili-
 » tate adolescentulos secum deduxit, literis

*Baptiza-
torū mul-
tudo.*

in Goano Seminario instituendos, pignora simul & subsidia fidei Christianæ. Iam Goanum Collegium magna ex parte edificatum atq; instructum erat. Quocirca Borbanus passus non est Xauerium in Valetudinario consuetudine sua diuersari, sed ei domum abducto administrationis summam permisit ultro: quam ille de eiusdem sententia Paulo Camerti (is nuper è Mozambico aduenerat) tradidit. Præcurrerat Xauerij reditum fama rerum admirabilium in ora Piscaria ab eo gestarum: plurimumq; illi adiecerat venerationis, cum apud cæteros, tum verò apud Indiæ Prætorem, cui notus impri-
mis & carus erat. Itaque haud difficulter ab eo, quæcunque voluit, impetrauit. Inter quæ hominum in ora Comorinensi ad vitam reuocatorum fama Goam perlata, Xauerij nomen passim celebrabat. Ergo eum Iacobus Borbanus pro veteri familiaritate seducit, enixè orans & obtestans, vt ad Dei laudem sibi enunciet de ijs, quos in Comorinensi regione eius precibus à mortuis excitatos fama erat. Ad hæc Francisci vultum pudor, non modestiæ magis quàm veritatis index, virginali suffudit rubore. Igitur rem sibi gloriosam, salua veritate, tegere moliens, Borbanum comiter amplexatur, atq; subridens,

*P. Camers
primus Re-
ctor Goa-
ni Semi-
narij.*

*Insignis
Francisci
in suis lau-
dibus pu-
dor.*

*Miraculorum
dissimulatio.*

*Adiutores
adducit
in oram
Piscariã.*

dens, IESU bone, inquit, egone vt mortuos ad vitam reuocauerim? O me hominem nequam! Iuuenem ad me quidam detulerunt mortui specie: is à me Christi nomine iussus surgere, repente surrexit. Id videlicet, & alia huiusmodi, qui aderant, pro miraculis vulgauerunt. Hæc miraculorum dissimulatio (vultu vtique prodente veritatem) nec quicquam apud Borbanum & alios de illius famæ detraxit fide, & ipsis penè miraculis admirabilior fuit. Xauerius porrò rebus, quarum causa venerat, confectis, & Francisco Mansilla socio assumpto, in oram Piscariã reuertitur v. i. Kal. Martias anni insequentis, seq; protinus ad intermissa munia refert caritatis. Iam præter Mansillam adiutores aliquot habebat, Ioannem Lesianum Hispanum Sacerdotem, indigenasq; Sacerdotes duos, qui eò partim Goa, partim Cocino, ob eandem causam, Xauerij rogatu contulerant se. Cum his igitur provinciam partitus, viros circumire, baptizare infantes, aliosq; vt idem facerent, per literas admonere non desistebat. Labor idem qui antea, difficultas etiam maior fuit. Versabatur homo peregrinus & Malauaricæ linguæ ignarus (nam præter illa Catechismi capita nullum ferè eorum tenebat verbū)

inter